

5

клас

ДУХОВНІ
І
МОРАЛЬНІ
ОСНОВИ
В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

ДУХОВНІ І МОРАЛЬНІ ОСНОВИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Навчальний посібник
для 5 класу закладів загальної середньої освіти

*Схвалено для використання
в освітньому процесі*

Київ
2023

УДК 17.02:2-42(075.3)
Д 85

Автори: В. М. Жуковський, І. Л. Сіданіч, О. Г. Рогова, Д. Г. Грищук,
І. І. Губеня, Н. М. Лахман, Л. Є. Мудрик, І. В. Черепова

*Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення експертної комісії з етики та предметів морального спрямування
від 26 жовтня 2022 року (протокол № 2)], № 3.0604-2022
у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам*

Підготовлено відповідно до модельної навчальної програми
«Духовність і мораль в житті людини і суспільства». 5–6 класи.
Автори: В. М. Жуковський, І. Л. Сіданіч, Д. Г. Грищук, І. І. Губеня, Н. М. Лахман
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 143 від 09.02.2022)

Рецензенти:

Филипович Л. О., доктор філософських наук, професор Інституту
філософії АПН України;

Марущенко В. С., голова Громадської ради з питань співпраці
з Церквами та релігійними організаціями при
МОН України;

Подгаєць О. Ф., магістр освітніх наук, викладач предметів ду-
ховно-морального спрямування, м. Одеса

Д 85 **Духовні і моральні основи в житті людини** : навчальний
посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти /
В. М. Жуковський, І. Л. Сіданіч, О. Г. Рогова та ін. – Київ, 2023. –
112 с.

ISBN 978-966-945-377-8

Навчальний посібник базується на здобутках філософської,
психологічної, педагогічної та культурологічної наук, забезпечує
утвердження духовності й моралі, людської гідності, милосердя
й доброти, чесності та справедливості, співпереживання,
взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод
людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою
та з дорослими; формування у здобувачів освіти активної
громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних
цінностей українського народу, його історико-культурного
надбання, традицій, мови з урахуванням вікових особливостей
п'ятикласників.

УДК 17.02:2-42(075.3)

ISBN 978-966-945-377-8

© Жуковський В. М., Сіданіч І. Л., Рогова О. Г., Грищук Д. Г.,
Губеня І. І., Лахман Н. М., Мудрик Л. Є., Черепова І. В., 2023
© Оригінал-макет, «Літера ЛТД», 2023

ЗМІСТ

Дорогі п'ятикласники й п'ятикласниці!	4
---------------------------------------	---

Розділ 1. Джерело духовності й моралі

1.	Як виник навколишній світ і як він улаштований?	6
2.	Як виникла людина? Чим керується людина в повсякденному житті?	12

Розділ 2. Поняття духовності й моралі

3.	Що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання»?	16
----	---	----

Розділ 3. Людина — носій духовності й моралі

4.	Чи можна стверджувати, що серце людини — це поле битви між добром і злом?	25
5.	Яке золоте правило життя в людському суспільстві?	34
6.	Що таке слухняність і непослух?	41
7.	Яка різниця між правдивістю та обманом?	49
8.	Які наслідки працелюбності та ліні?	57
9.	Що вибираємо у своєму житті: сміливість чи боягузтво?	65
10.	Що притаманно щедрості й захланності?	71
11–12.	Чим відрізняються люди, яким властива погорда і скромність?	78
12–13.	Які наслідки гніву та прощення?	87
15–16.	Що таке егоїзм і жертовність?	97
17.	Який вплив мають любов і ненависть на життя людини?	105

Дорогі п'ятикласники й п'ятикласниці!

У цьому році у вас з'явилися нові предмети, і серед них — «Духовні і моральні основи в житті людини». Упевнені, що ви любите й умієте вчитися із задоволенням.

Нас звати **Богдан і Софія**. Ми пропонуємо вам цікаву подорож сторінками книжки, яку ви вже розгорнули. Дивлячись на зоряне небо, на зелені луки, гаї та ліси, на голубі ріки, озера й моря, ви неодмінно замислювались: звідки вся ця краса? Звідки взялася вода, а у воді — риба, птахи в повітрі? А як з'явилися перші люди? На уроках ви дізнаєтеся про різні погляди на походження світу й людини.

Ви, напевно, маєте уявлення, що в природі й людському суспільстві все організовано й упорядковано: день змінює ніч, пори року йдуть одна за одною; люди народжуються, навчаються, створюють сім'ї, працюють... А за якими правилами живуть люди, і що відбувається, коли їх порушують? Як виникли правила, хто їх запропонував? Про це будемо міркувати на наших уроках.

Упевнені, що ви чули слова «духовність», «мораль», «моральне виховання». А що вони означають і чому такі важливі для життя в суспільстві? Разом із вами будемо шукати відповіді на ці запитання.

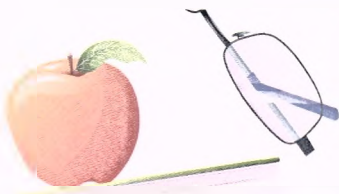
Якби вам довелося обирати друзів, яких би ви обрали? Чому? А як стати людиною, яку люблять і поважають? Уже незабаром будемо про це говорити на наших уроках.

Чи є універсальне правило людської поведінки? Виявляється, що так. А ви хотіли б знати це універсальне правило? Трішки зачекайте. Ви дізнаєтеся про нього на одному з уроків.

А ще будемо слухати й читати цікаві історії, спілкуватися, дискутувати, обговорювати важливі проблеми в парах, групах.

Найважливіший матеріал за темою уроку для зручності подаватимемо в рубриці **ТОПінформація**. **Життєві історії**, над якими варто замислитися та обговорити, виділятимемо хвилястою рамкою. А на вхід в особливий простір навчання — казковий, притчевий, моральний тощо — указуватимемо як на відповідний **портал**.

Щиро бажаємо вам успіхів
та високих навчальних
досягнень!

Щоб добре орієнтуватися в посібнику, Богдан і Софія пропонують звертати увагу на умовні позначення:

Завдання — бліцзавдання, артзавдання, медіазавдання і ще багато різних завдань

Коло обговорення — завдання для групи учасників, дебати юних філософів, мозковий штурм

У пошуках сенсу — те, над чим варто поміркувати

Pro – contra — виконуючи це завдання, треба зайняти позицію за або проти

Інтелект-спринт, інтелект-паркур, інтелект-квест та інші ігрові блоки для закріплення вивченого

Розділ 1. ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОСТІ Й МОРАЛІ

1. Як виник навколишній світ і як він улаштований?

Задумайтесь над запитаннями, які тисячоліттями хвилюють людство:

- Який він — світ довкола нас?
- Як цей світ улаштовано?
- Які існують погляди на виникнення світу?
- Як ці погляди можуть впливати на нашу поведінку?

Ознайомтеся з ключовими словами та словосполученнями, які будуть використані на уроці.

- Довкілля
- Походження світу
- Бережливе ставлення до довкілля

Розгляньте світлини з мальовничими краєвидами.

- Поміркуйте, що спільного між ними?
- Опишіть світлини, продовжуючи речення: «Світ навколо нас такий...».

Світ навколо нас розмаїтий і неймовірно красивий, гармонійний у всіх своїх проявах. Він існує за власними дивовижними законами. На уроці приділимо увагу таким запитанням:

- У чому проявляється гармонійність світу?
- Як міг з'явитися такий складний навколишній світ?

1. Існує думка, що все в природі доцільне й корисне.

- У чому, на вашу думку, полягає доцільність і корисність куща малини, яблуні, мухомора, комара, вовка, озера, поля, гори?
- Чи може те, що вважають шкідливим для людини, бути корисним у природі, наприклад мухомор?

2. Ми розуміємо, що кожна справа або річ — це результат чіїхось зусиль.

- Чи може щось виникати без автора, без творця?
- Чи може бути творець вишуканої речі малодосвідченим, неталановитим?
- Спробуйте себе в ролі того, хто створює різні речі. Візьміть папір і фломастери. Намалуйте квітку. Чи достатньо вашої творчості, щоб квітка ожила?
- Які висновки ви зробили?

ТОПінформація

Як виник світ навколо нас?

Переважна більшість учених вважає, що наш світ та людина виникли самотійно. З неживої природи утворилася жива природа, протягом тривалого часу з простих форм життя розвивалися складніші. Були і є вчені, переконані, що наш досконалий світ не міг з'явитися без Творця і що людину створено за образом та подобою Творця.

Поміркуйте над такими запитаннями:

1. Які погляди на створення світу вам відомі?
2. Звідки ви довідалися про ці погляди?
3. Чи згодні ви з тим, що світ виник сам собою, випадково?
4. Чи залежить ставлення людини до довкілля від погляду на походження світу?

Прочитайте життєву історію та прокоментуйте її, давши відповіді на запитання.

Навесні парк розквітне по-новому

Робота в парку кипіла: молодші школярі з учителями садили цибулини рослин, учні середніх і старших класів висаджували декоративні кущі й дерева. Проходила масова акція «Зробимо наш парк квітучим!». Сонячний осінній день закінчувався, а роботи ще залишалося чимало, бо працювали лише після уроків.

Але трапилося неочікуване: прийшли батьки учнів з граблями та лопатами. Як зраділи школярі! Посадивши рослини, уже запланували взимку тут підгодовувати птахів, весною — прилаштувати шпаківні, а влітку — доглядати квіти.

Наталія Лахман

1. Дайте стислу відповідь на запитання Богдана:
 - А. Що відбувалося в осінньому парку?
 - Б. Звідки прийшла бажана допомога?
 - В. Які плани мали діти на майбутнє?
2. Дайте стислу відповідь на запитання Софії:
 - А. Які квіти, на вашу думку, висаджено в парку восени?
 - Б. Чому осінній день короткий?
 - В. Який етап під час садження дерев не згадано в історії?

Друзі, між моїми батьками виникла дискусія щодо походження світу. На вашу думку, якого висновку могли дійти її учасники?

Мама говорила татові: «Як не могла з'явитися картина без художника, книжка без письменника, годинник без майстра, так гармонійний світ не міг з'явитися сам собою».

Переконання тата ґрунтувалися на поглядах авторитетних науковців: світ з'явився завдяки Великому вибуху й став прекрасним унаслідок тривалого розвитку живої природи, а мавпи — найближчі родичі людини.

Мама наполегливо заперечувала: «Чи може після вибуху з'явитись енциклопедія? Вибух — це завжди руйнування. Чому ж подібні перетворення не мають продовження сьогодні, а мавпи й досі залишаються мавпами?!».

Інформація для допитливих

Розгляньмо кілька поширених уявлень про походження світу.

Життя самозародилося. Ця думка була поширена в Стародавньому Китаї, Вавилоні, Єгипті, Греції. Стародавні мислителі вважали, що живі організми за певних умов можуть виникати самовільно з різноманітних об'єктів, наприклад рослини — із гірських порід тощо.

Життя існувало завжди. Прихильники цього погляду переконані, що Земля ніколи не виникала, а існувала вічно, змінювалася дуже повільно. Однак сучасні наукові дані цього не підтверджують.

Життя занесено на нашу планету ззовні. Ті, хто дотримуються цієї думки, припускають поширення у Всесвіті зародків живих істот. У космосі були розсіяні найменші частинки мікроорганізмів, які рухалися під тиском світлових променів та осідали на планетах, закладаючи початок життя. Деякі прихильники цієї ідеї вважають, що поява життя на Землі — наслідок інопланетного втручання. Але на сьогодні цьому немає підтвердження.

Життя виникло з неживої природи в результаті хімічних процесів. Ті, кому близька ця теорія, наполягають на тому, що життя виникло в специфічних природних умовах прадавнього світу. У первісному океані внаслідок певних хімічних процесів виникли клітинні організми, з яких у подальшому формувалося різноманіття світу. Варто зазначити, що в наукових лабораторіях неодноразово відтворювали умови, які, на думку вчених, існували в ті часи. Проте нічого, що нагадувало б живих істот, більш ніж за 60 років експериментів здобути не вдалося. По-справжньому вагомих доказів не знайдено.

Інтелект-квіз

На землі є чимало дивовижних явищ, і серед них – схід і захід Сонця, зоряне небо, північне сяйво, штормові хвилі та безмежний спокій океанів.

Багато див трапляється у світі тварин. Особливо вражають перелітні птахи. Крихітна славка на шляху з Аляски до Південної Америки прямує спочатку до Африки. Далі, перетинаючи Атлантичний океан на висоті 6 тисяч метрів, вона знаходить струмінь повітря, який несе її до Південної Америки. Загорнуті в пір'ячко 20 грамів хоробрості долають 4 тисячі кілометрів.

А ще існують риби, які виробляють електрику, наприклад вугор електричний. Чайки опріснюють морську воду. Терміти будують повітряні кондиціонери. Птахи споруджують багатоповерхові домівки. Мурашки займаються садівництвом. Світлячки мають вбудовані в тіло ліхтарики.

А про які дивовижні явища в природі знаєте ви? Що вас найбільше вражає?

Пташка славка

1. Уявіть, що ви мандрівники, які вивчають Землю. Перед вами мапа подорожі:

Степ

Ліс

Гори

Море

Що ви бачите в степу? Що — у лісі? А що спостерігаєте на березі моря? Ви сіли в літак та злетіли високо в небо, якими здаються гори?

У чому проявляється гармонійність кожного етапу подорожі (степу, лісу, моря, гір)?

2. Дивовижні прояви порядку можемо спостерігати навкруги. Наприклад, риба має форму, яка сприяє плаванню. У птахів порожнисті кістки, заповнені повітрям, щоб було легше літати. Згадаймо, які пристосування мають деякі тварини і навіть рослин.

- Навіщо заєць змінює колір хутра?
- Навіщо рибі плавальний міхур?
- Навіщо метелику яскравий колір?
- Навіщо орлу дуже гострий зір?
- Навіщо мавпі довгий, гнучкий хвіст?

Метелик павичево око

Про що свідчить, на вашу думку, така доцільність та впорядкованість світу?

Об'єднайтесь у **дві групи**. Нехай кожна група підготує відповіді на обидва запитання. Порівняйте результати. Визначте, яка група була переконливішою.

1. Що нового ви дізналися на уроці?
2. Чому питання, як виник світ, було та є актуальним і спірним?

Проектні завдання (одне на вибір):

1. Дізнайтесь у рідних та близьких вам людей, який погляд на походження світу вони поділяють.
2. Запитайте в однолітків, які погляди про походження світу їм близькі.
3. Довідайтесь у бабусь, дідусів, яким поглядам на походження світу вони віддають перевагу. Чи збігаються їхні погляди з тим, що вони вивчали в школі?
4. Про що ви можете дізнатися з науково-популярних фільмів і книжок про створення світу?
5. Запропонуйте проекти для покращення довкілля там, де ви живете.

2. Як виникла людина? Чим керується людина в повсякденному житті?

Поміркуймо над запитаннями, які давно хвилюють людство.

- Що є спільного в людей і тварин?
- Як виникла людина?
- Чим вона відрізняється від тварин?
- На що спирається людина у своїй поведінці?
- Як суспільство впорядковує життєдіяльність людей?

Ознайомтеся з ключовими словами та словосполученнями, які розглядатимете на уроці.

- Людина
- Походження людини
- Чесноти

Уявлення про походження людини також поділяють на кілька груп. Коротко зазначимо основні.

ТОПінформація

Задум Творця. Прихильники цього погляду переконані, що людина — результат божественного творіння, про яке оповідають Біблія, Коран, Тора.

Позаземне втручання. Ті, хто дотримуються цієї думки, вважають, що людство — це або давні нащадки інопланетян, або продукт інопланетного впливу. Отже, людина стала людиною лише за допомогою позаземного втручання.

Еволюційний шлях. Цей погляд запропонував англійський учений Чарльз Дарвін (1809–1882). У працях «Походження людини і статевий відбір», «Про виникнення емоцій у людини і тварин» він стверджував, що людина — далекий нащадок доісторичних мавп.

Із давніх часів учені помічали подібні риси будови людини та деяких видів мавп. Шведський природознавець Карл Лінней (1707–1778) на підставі подібності будови тіла відніс людину до приматів. Але, оскільки він уважав, що людину, як і інших істот, створив Бог, зазначив: «Пам'ятай про свого Творця».

Єдиної думки стосовно появи людства на Землі сьогодні немає. Однак сучасні наукові дані переконливо доводять рівність усіх людських рас та їхнє спільне походження.

Серед усіх поглядів на появу людини на Землі звернімо увагу на ідею творіння (Біблія, Тора, Коран). Як свідчать ці книги, людина створена в дивовижний спосіб: «за образом та подобою» Творця, від Якого отримала певну схожість із Ним («образ»): свободу, здатність любити, творити, мислити, говорити тощо. У чому ж полягала «подоба»? У постійному вдосконаленні через виконання певних завдань у житті. Саме так людина отримала можливість ставати подібною Творцеві.

Прихильники ідеї творіння стверджують: якщо людину створено за задумом Творця, вона мала в собі із самого початку добро та чесноти (позитивні риси характеру).

- Які чесноти ви знаєте?
- Які вам більше подобаються?
- Яких чеснот ви дотримуетесь у власному житті?

Друзі, прочитайте життєву історію.

Сашко

Ось і закінчився урок на свіжому повітрі. Учителька запропонувала перед поверненням до класу пообідати, на що учні з радістю погодилися.

Соломія пильно спостерігала за Сашком, який сидів поруч. Що ж він буде робити? Коли вони обідають у класі, то він постійно виходить. Дівчинка здогадувалася, з якої причини він так робить. А сьогодні вона була готова допомогти...

Наталія Лахман

У парах дайте стислу відповідь на запитання Софії та придумайте закінчення історії:

- А. Як ви вважаєте, чому хлопчик завжди виходив із класу під час обіду?
- Б. Чому тільки Соломія бачила, як Сашкові незручно?

Інтелект-спринт

1. Чи збігаються, на вашу думку, погляди на походження світу та людини?
2. Чим людина відрізняється від тварини? Упишіть в останній стовпчик таблиці назву будь-якої, на вашу думку, найрозвиненішої тварини. Наприклад: собака, дельфін тощо. Заповніть таблицю.

Людина — найдосконаліша істота

Має чи ні?	Людина	
Мова		
Совість		
Воля		
Релігійність, віра в Бога		
Творчість		
Почуття відповідальності		
Почуття гумору		

3. Мозковий штурм. Пригадайте власні почуття.

- Які почуття з'являються в людини, яка надає допомогу іншим?
- А у тієї, якій допомагають?

Виберіть із переліку ті слова, які можна вважати добрими рисами характеру людини:

Відданість, патріотизм, корисливість, жадібність, пихатість, здатність допомогти, лютість, байдужість, турботливість, нетерпимість, заздрість, щирість, доброзичливість.

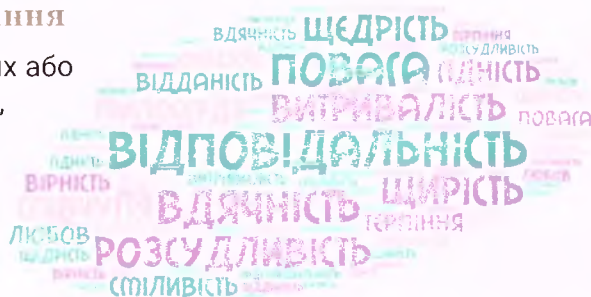
Існує така думка: «Заспокоїти лише одне стривожене серце, угамувати чиясь нудьгу — це більше й вище, ніж зробити велике наукове відкриття або здивувати світ безглуздом, хоча й сміливим учинком».

Чи погоджуєтеся ви із цією думкою? Поясніть чому.

Проектне завдання

Виберіть із запропонованих або назвіть самостійно десять, на ваш погляд, найважливіших для людини чеснот.

Розділ 2. ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ Й МОРАЛІ

3. Що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання»?

Наш урок розпочинається з побажання творити добро, бо здатність усвідомлено робити добро притаманна лише людині.

Ти добро лиш твори повсюди,
Хай теплом твої повняться груди.
Ти посій і доглянь пшеницю,
Батьківську ти почисть криницю.
Ти не кинь у біді пташину,
Приголуб і навчи дитину.
Бо людина у цьому світі
Лиш добро повинна творити.

За Любов'ю Іванків

- До чого закликають ці поетичні рядки?
- Які добрі вчинки згадуються у вірші?
- Що спільного між учинками, які ми вважаємо добрими?
- Для чого людям варто творити добро?
- Які вчинки можна назвати злими?

Над поняттями добра і зла люди замислювалися з давніх-давен. А особливо над тим, як досягти стану доброчинності й уникати зла. Для цього намагалися чіткіше уявити сутність добра і зла, формулювали різні поняття, як-от «мораль» та «аморальність», «духовність» та «бездуховність». І в цю скарбницю людських роздумів ми можемо зануритися через портали, які відкриваються за QR-кодами.

Об'єднайтеся у дві групи. Нехай кожна група відвідає один із порталів, після чого спробуйте пояснити, що таке «мораль», «аморальність», «духовність» та «бездуховність».

Портал «Мораль та аморальність»

Портал «Духовність та бездуховність»

Словник понять і термінів

Порівняйте ваше розуміння поняття «мораль», отримане з порталу «Мораль та аморальність», із визначенням у словнику понять і термінів. Чи збігаються тлумачення? У чому? А чим відрізняються?

Мораль — сукупність норм поведінки людей стосовно одне одного й суспільства, які базуються на уявленнях про добро та зло.

Етика — наука про мораль (походить від грецького «етос» — моральність, звичай).

У чому, на вашу думку, полягає різниця між мораллю та етикою?

Ми попрацювали над визначенням поняття «мораль». А тепер ознайомтеся з повідомленням Богдана. Порівняйте прочитане зі знаннями про духовність, отриманими з порталу «Духовність та бездуховність».

1. Що таке духовність?

Духовність — поняття, про яке в учених немає одностайної думки. Але зрозуміло, що вона відіграє визначальну роль у таких ключових проблемах: людина та її призначення у світі, сенс буття, культури, суспільства.

Поняття «духовність» можна розглядати в широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні — це прагнен-

ня досягти високих цілей, сповідувати загальнолюдські ідеали та дотримуватися моральних цінностей, піднесеність думок та вчинків, прагнення до прекрасного (споглядання природи, насолода творами мистецтва). У вузькому значенні духовність пов'язується переважно з релігійністю, вірою в Бога. У християнській традиції, якої дотримується український народ, духовність виділяє людину з тваринного світу, уподібнює Творцеві. Тобто духовність, і в широкому, і у вузькому сенсі, — це моральний ідеал, до якого прагне людина у власному розвитку, орієнтація на вищі цінності.

Чи може людина жити без духовності? Ні, бо саме духовність — наш провідник у цьому складному, сповненому хаосу, суєти й неспокою земному житті. А чи може країна жити без духовності? Також — ні, інакше на неї чекають великі труднощі, занепад, ризик самознищення.

Духовність — фундамент життя, який дає справжнє багатство, силу та віру в себе, можливість гідно жити, уміння співчувати, бачити інтереси інших. Людство без цього не може існувати.

Духовність — це дороговказ кожному, хто прагне бути щасливим.

2. Духовність і бездуховність — у чому різниця?

Повнішої визначеності духовність набуває, якщо порівняти її з протилежністю — бездуховністю. Бездуховність — це стан того, хто прагне користі, споживацтва, збагачення, слави та задоволення тільки матеріальних потреб. Такий спосіб життя властивий людям без високих ідеалів, які орієнтуються на безглузде накопичення речей та грошей, байдужі, шукають хвилинного щастя, прагнуть задовольняти егоїстичні бажання.

Бездуховність — одна з головних причин втрати людського в людині, тобто набуття поганих звичок та всіх тих вад, що гальмують розвиток особистості. Духовність як високе протиставляється низькому, недосконалому, аморальному, гріховному (з погляду релігійного вчення).

3. Як досягнути духовності?

Духовність не можна ані купити, ані в когось позичити, можна тільки здобути як власний скарб. Вона формується завдяки засвоєним цінностям та вольовим зусиллям людини, спрямованим на покращення життя. Наприклад, якщо докладати зусиль, щоб навчатися, замість марнування часу в бездіяльності. А бездуховна людина — насамперед безвольна, безхарактерна.

Збагачується духовність завдяки знанням про світ, суспільство й людину, мистецтву, філософії, релігії.

Люди можуть відчувати в собі прагнення до духовності, і тоді їм вдається задовольняти його порівняно легко. Вони спокійно й терпляче долучаються до тих видів діяльності, які поступово ведуть їх до духовного життя. Одні читають релігійні книги. Інші відкривають у собі талант художника, музиканта, спортсмена, дизайнера, що також є засобом розвитку. А хтось духовно зростає, беручи участь у повсякденних справах, виконуючи улюблену роботу, піклуючись про своїх близьких або створюючи навколо себе добру атмосферу.

Прочитайте вислови видатних людей про мораль та духовність і визначте їхню головну думку. Чого вони нас навчають?

Фалес Мілетський (637–547 до н.е.),
давньогрецький філософ, математик:
*«Не зовнішність треба прикрашати,
а бути красивим у духовних починаннях».*

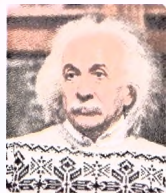
Блез Паскаль (1623–1662),
французький математик:
*«Про моральні якості людини потрібно
висновувати не за окремими її зусиллями,
а за її повсякденним життям».*

Леся Українка (1871–1913),
українська письменниця:
«Краса — змагання до досконалості».

Альберт Ейнштейн (1879–1921),
німецький і американський фізик:
«Моральність — основа всіх людських цінностей».

Антуан де Сент-Екзюпері (1900–1944),
французький письменник:
«Є лише одна проблема — одна-єдина в світі — повернути людям духовний зміст, духовні турботи».

Коко Шанель (1883–1971),
французька модельєрка:
«Піклуючись про красу, треба починати із серця і душі, інакше ніяка косметика не допоможе».

Григорій Сковорода (1722–1794),
український філософ:
«Коли велика справа — панувати над тілами, то ще більша — керувати душами».

Ліна Костенко (нар. 1930),
сучасна українська поетеса:
«Здається ж, люди, все у них людське, але душа ще з дерева не злізла».

ТОПінформація

Книжки, що не старіють

У різні епохи написано величезну кількість книжок про мораль та духовність.

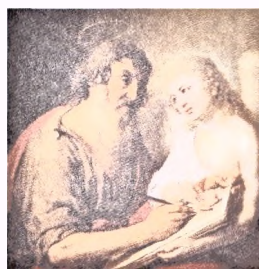
Їхня доля не була однаковою. Деякі з них загинули в катаклізмах: війнах, землетрусах, повенях. Інші тихо зникли, постарівши разом зі своїми читачами й не ставши цікавими для наступного покоління. Ще якісь просто потонули в глибинах книгосховищ

і бібліотек, звідки їх лише зрідка дістають науковці-дослідники. Проте є такі книжки, що живуть уже дуже довго, навіть не століттями, а тисячоліттями, — і не старіють, не вмирають, не втрачаються. Це «Іліада» й «Одісея» Гомера, «Діалоги» Платона, «Слово про закон та благодать» митрополита Іларіона, повчання Володимира Мономаха, «Повість минулих літ» Нестора Літописця, «Сад Божественних пісень» Григорія Сковороди тощо. Одна з таких чудових книг, що ввібрали в себе величезну мудрість і допомагають прямувати звивистими доріжками життєвого шляху, — Біблія, або Святе Письмо.

Прочитайте уважно уривок з Євангелія від Матвія (одна з книг Святого Письма). Випишіть із тексту приклади надприродної доброти, які так важко зустріти в житті. Чи можна назвати їх духовними?

Ви чули, що було сказано: око за око і зуб за зуб. А Я кажу вам не противитися злу. Але якщо тебе хто вдарить у праву твою щоку, підстав йому і другу. І тому, хто захоче судитися з тобою і верхній одяг твій взяти, віддай йому і сорочку. І хто примусить тебе іти з ним одне поприще, іди з ним два. Тому, хто просить у тебе, дай; і від того, хто хоче в тебе позичити, не відвертайся.

В. Боровиковський.
Євангеліст Матвій

Ви чули, що було сказано: люби ближнього твого і ненавидь ворога твого. А Я кажу вам: любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, добро творіть тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить і гонить вас, щоб ви були синами Отця вашого Небесного, бо Він сонцем Своїм осяває злих і добрих і посилає дощ на праведних і на неправедних. Бо коли ви любите тих, хто любить вас, яка вам нагорода? Чи не те саме і митарі роблять?

(Мт. 5, 38–46)

Друзі, прочитайте життєву історію.

Зникла бабуся

Дорогою додому Катруся зупинилася біля знайомого будинку, де зібралася група дорослих людей. З усіх сторін лунали запитання: «Хто останній бачив бабуся? А коли вона виходила на вулицю? А хто їй носив їсти? А родина в неї є? Можливо, викликати поліцію чи рятувальників?».

Дорослі вигукували, шуміли, зрідка замовкали. Раптом почули дитячий голос. Катруся промовила: «Я бачила бабуся Олену сьогодні вранці. Учора надвечір ми гуляли разом у саду. Ми з мамою носили їй обід і вечерю. У бабусі Олені рідних немає. Не викликайте поліцію, бо ми забрали її пожити в нас!».

Дорослі замовкли, подивилися на маленьку дівчинку, послушали її та й розійшлися.

Наталія Лахман

Виконайте завдання від Софії:

- А. Придумайте до тексту заголовок.
- Б. Визначте можливі проблеми самотньої людини похилого віку.
- В. Порадьтеся, що робити в ситуаціях, схожих на ту, про яку ви щойно прочитали. Як діяти, коли зникла літня людина?
- Г. Пригадайте номери телефонів поліції і рятувальників.
- Д. Подумайте, чи є навколо вас люди, які можуть потребувати допомоги?
- Е. Якби вам запропонували роботу в команді, пов'язану з допомогою людям похилого віку, чи погодилися б ви? Поясніть чому.

1. «Знайдіть пару». Доберіть другу половину вислову та складіть пораду. Прокоментуйте вислів.

Будь прикладом

Роби добро

На зло завжди

*І все, що чините,
робіть від душі*

*Завжди слухайся
й поважай*

Стався до людей так,

остерігайся зла!

для інших людей.

своїх батьків.

*як хочеш, щоб вони
ставилися до тебе.*

*немов Господові,
а не людям!*

плати добром.

2. Підтвердьте або спростуйте думку.

- Духовність властива людині та тваринам.
- Аморальність допомагає налагодити стосунки.
- Духовність пов'язана з вищими абсолютними цінностями та прагненням до вдосконалення.

Колективна творча справа. Після загального обговорення заповніть таблицю.

Духовні цілі в житті людини	Засоби їх досягнення
Бути милосердним / милосердною	Стати уважнішим / уважнішою та чуйнішим / чуйнішою

Чек-пойнт

1. Як ви розумієте, що таке мораль, духовність?
2. Що означають поняття «бездуховність», «аморальність»? Чи важливі вони в житті людини та суспільства?
3. Наведіть приклади моральної поведінки.

4. Що спонукає людину порушувати норми моралі?
5. Що може трапитися, якщо люди нехтуватимуть моральними нормами?
6. Чого досягають люди через прагнення до духовного?
7. До чого призводить бездуховність у житті людини, країни?

Проектне завдання (на вибір)

1. Знайдіть разом із рідними в інтернеті історії життя людей, які, незважаючи на важкі життєві умови, прагнули робити добро іншим.
2. Прочитайте історію Бруно Ферреро. Чия позиція — поета чи його приятельки — вам ближча? Обґрунтуйте чому.

ТРОЯНДА

Німецький поет Рільке якийсь час жив у Парижі. Щодня дорогою до університету він разом зі своєю приятелькою французенкою переходив дуже людну вулицю.

На розі цієї вулиці сиділа літня жінка й просила милостиню у перехожих — завжди на тому самому місці, нерухомо, як статуя, з простягнутою рукою й опущеними до землі очима.

Рільке ніколи не давав їй милостині, а його приятелька часто знаходила для неї якийсь гріш.

Якось французенка спитала поета:

— Чому ти ніколи нічого не даєш цій бідолашній?

— Ми мали б їй дати щось для серця, а не лише для рук, — відповів той.

Наступного дня Рільке прийшов із гарною трояндою, що лиш почала розпускатися, і дав її убогій жінці. Раптом жебрачка підняла очі, подивилася на поета і, жестом затримавши його, з зусиллям підвелася, схопила його за руку й поцілувала її... І пішла, притискаючи троянду до грудей.

Цілий тиждень ніхто її не бачив. А потім жінка знову сиділа на тому самому місці — мовчазна, нерухома, як і раніше.

— Чим вона жила всі ці дні? — спитала молода французенка.

— Трояндою, — відповів поет.

Розділ 3. ЛЮДИНА — НОСІЙ ДУХОВНОСТІ Й МОРАЛІ

4. Чи можна стверджувати, що серце людини — це поле битви між добром і злом?

Із давнини вважають, що дуже важливо, яке в кого серце. Визначте, яке серце — у якої людини.

Наприклад: кам'яне серце — у жорстокої, черстої, холодної людини.

Кришталеве серце — ...
Зранене серце — ...
Серце за колючим дротом — ...
Золоте серце — ...
Щире серце — ...
Гаряче серце — ...
Чисте серце — ...

На що здатна людина із золотим серцем? А на що — з кам'яним?
Зробіть висновок про роль, яку відіграє стан серця в учинках людини.

ТОПінформація

Богдан і Софія замислились над проблемою боротьби добра і зла та вирішили звернутися за Google-допомогою, а потім підготували повідомлення.

«Google у поміч», або Про що дізналися Богдан та Софія

Як ми вже з'ясували, одна з найскладніших проблем моралі полягає у визначенні понять «добро» і «зло». Не було в історії людської думки мислителя, який, вирішуючи загальні проблеми Всесвіту, не висловив би міркувань про добро і зло. Немає суспільства, яке не проголошувало б поглядів на добро і зло, не закликало б творити добро й викорінювати зло. Споконвіку триває проти-

стояння добра і зла, так само протилежних, як життя і смерть, любов і ненависть, світло і темрява. Напевно, на землі немає людини, яка б не замислювалася про добро і зло. Проблема вибору між добром і злом — вічна.

Чи здатні мислителі та суспільство замість конкретної людини здійснити вибір між добром і злом? Вони можуть підказувати, наголошувати, закликати, але вирішувати кожен має сам, згідно з власними моральними поглядами та переконаннями, зі станом свого серця, адже не випадково саме серце вважають полем битви добра і зла.

Уявлення людини про добро і зло складаються в процесі осмислення навколишнього світу й себе. Вони залежать від цінностей, що існують у певній культурі та визначають добре і зле, хороше і погане, належне з погляду моральності й те, що заслуговує зневаги.

Добро — це те, що позитивно, корисно, потрібно людині, те, з чим пов'язані надії і сподівання на свободу та щастя. Воно може бути метою діяльності, ідеалом, до якого необхідно прагнути. Зло завжди означає погане, небажане, негідне для людей, те, що засуджують і що спричиняє біди, страждання, горе, нещастя.

Частина мудреців та філософів розглядали добро і зло як сили, підлеглі людському розуму та волі, тож пояснювали добро як результат знання та користі, а зло — як наслідок незнання та шкоди. Добро і зло, згідно з цим поглядом, відносні, і людство саме вирішує, що правильно, а що — ні.

Інші вважали, що моральні цінності — норми, принципи, ідеали, поняття про добро і зло, як і здатність їх дотримувати, — людині дав Творець. Саме тому вони мають абсолютний, вічний та незмінний характер. Їхній зміст додає моралі загальності, духовної піднесеності та благородства. Славетний цар Давид в одному зі своїх

псалмів написав: «Ухиляйся від злого та добре чини». Людям потрібно не самотійно створювати уявлення про добро, а шукати та відкривати їх, адже вони існують об'єктивно. І цей пошук зрештою приводить до духовного світу як вищого блага.

Той, хто постає проти добра, шкодить насамперед собі. Ворожість походить не від сили, а від слабкості, нікчемності, тому обов'язково обертається проти того, хто її виражає. Хто робить зло, ненавидить світло.

Але кожен повинен пам'ятати, що хоч би які перешкоди ставали на життєвому шляху, звинувачувати обставини та інших у своїх проблемах — це не вихід. Потрібно спочатку розібратися в собі й визначити, якою дорогою йти: доброю чи злою. Вибір завжди залишається за людиною.

Запитання до повідомлення Богдана та Софії:

1. Чи легко робити добро?
2. Чи всім ми повинні робити добро?
3. Що означає остерігатися зла?
4. Чи погоджуєтеся ви з висловом відатного німецького етика ХХ ст. Альберта Швейцера: «Добро — це те, що служить збереженню та розвитку життя, зло — те, що перешкоджає життю чи знищує його»?

Друзі, прочитайте життєву історію.

Сергійко та Андрійко

Сергійко зі старшим братом Андрієм жили в одній кімнаті. Спочатку це було добре, бо меншому старший завжди допомагав і з уроками, і з проектами та їх презентацією.

Але згодом Сергійко став помічати, що Андрій говорить батькам неправду. Коли грає в комп'ютерні ігри, то каже,

що вчить уроки; коли розмовляє телефоном із дівчиною, то ніби з учителькою. Ще й весело моргає молодшому братові, як одноступцю.

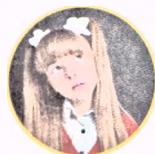
Сергійко довго вагався: як йому бути? Він любить брата, вдячний йому, але ж батьків поважає більше! Сергійко мужньо вирішив...

Наталія Лахман

Виконайте завдання від Софії:

- А. Поміркуйте про шляхи розв'язання проблеми.
- Б. Озвучте найкращий варіант.
- В. Запропонуйте закінчення історії.

Друзі, прочитайте ще одну життєву історію.

На всіх не вистачить

Старші хлопці у футбол грають, а малий Володя їм завжди допомагає: м'яча подає, у кіоск по воду бігає.

Сьогодні вдалий день: хлопці замовили пляшку води й цукерки.

Володя прибігає захеканий, віддає Ігореві воду.

— Цукерки я сам поділю, можна? — питає Володя і дивиться на Ігоря великими чесними очима.

— Діли.

Володя роздає всім по дві цукерки, бере собі дві, а папір скручує і кидає під кущ.

Поки хлопці грають, Володя стежить за папірцем. Коли всі підуть, він його підніме, розгорне й дістане зайві цукерки. Цікаво, скільки їх цього разу буде?

Одного разу аж п'ять залишилось. А навіщо їх ділити? Усе одно на всіх не вистачить. Краще самому з'їсти.

Наталія Лахман

Запитання від Софії:

- А. Як допомагав Володя старшим товаришам?
- Б. Що доручили йому цього разу?
- В. Що запропонував Володя своїм друзям?
- Г. Чи чесно хлопчик поділив цукерки?
- Д. Чи можна вважати, що Володя, приховавши цукерки, був розсудливим?
- Е. Чи підтримуєте ви вчинок хлопчика? Поясніть чому.

Батл-дебати

Правила участі в батл-дебатах

1. Кожен має право висловити свою думку. Якщо маєте що сказати іншим, нехай вони дізнаються про це.
2. Говоріть, що думаєте, думайте, що говорите! Висловлюйтеся ясно й чітко. Не стверджуйте того, у чому не розібралися самі.
3. Намагайтеся якомога переконливіше викласти свою позицію. Оперуйте тільки достовірними фактами.
4. Не повторюйте того, що вже було сказано.
5. Поважайте чужу думку. Постарайтеся зрозуміти її. Умійте вислухати погляд, з яким не згодні. Будьте витриманими. Не перебивайте промовця.
6. Не давайте особистісних оцінок.
7. Правоту доводьте аргументами, а не криком. Намагайтеся не нав'язувати власної думки.
8. Якщо доведено помилковість вашої позиції, майте мужність визнати неправоту.
9. Нехай головним підсумком диспуту стане ваш крок на шляху досягнення істини.

Раунд 1. Гра-розминка «Незримий труд душі людської»

Робота в парах. До назв людських вад доберіть назви протилежних чеснот.

гординя
розбещеність
жадібність
неохайність
безвідповідальність
байдикуватість
егоїзм

щедрість
відповідальність
працелюбність
стриманість
акуратність
скромність
жертівність

Раунд 2. Гра Among us («Поміж нас»)

Прочитайте речення. Віднайдіть у них зраду добра та виправте хиби.

1. Добрі люди не займаються волонтерством.
2. Увічливі діти не допомагають іншим.
3. Гарні хлопці ходять на спортивні секції, щоб бути сильними та ображати молодших.
4. Батька та матір шанувати — ніколи їм не допомагати.
5. Відпочиваючи на природі, намагайтеся якнайбільше зашкодити їй.
6. Старанні учні ніколи не виконують домашні завдання.
7. Уважні учні завжди все забувають.

Раунд 3. Командне змагання

Проаналізуйте уважно кожне речення і сформулюйте якості доброї людини (перша група) і якості злої людини (друга група).

Наприклад: Негідно залишати товариша в біді, бути байдужим до чужого горя.

Якості доброї людини: небайдужість, увага, милосердя.

Якості недоброї людини: байдужість, зрада, жорстокість.

1. Негідно привласнювати результати чужої праці, ховатися за чийось спину.
2. Негідно бути байдужим, боязливим, пасувати перед труднощами.
3. Негідно задовольняти лише власні потреби. Умійте стримувати свої бажання.
4. Негідно мовчати, коли сказати — це чесно, благородно й мужньо, а мовчати — малодушно й підступно.
5. Негідно справжній людині не тільки брехати, лицемірити, пристосовуватися до будь-чого, а й не мати власної думки.
6. Негідно легковажно кидатися словами, даремно обіцяти.

7. Негідно надмірно жаліти самого себе, безжально та байдуже ставитися до іншої людини.

8. Негідно відчувати радість, утискаючи та принижуючи інших.

Раунд 4. Гра Judgment Day («День суду»)

Об'єднайтеся в чотири групи. Програйте різні життєві ситуації, надаючи перевагу добру й милосердю (виносячи добрий вирок).

Перша група. Галинка не хоче сидіти із Сергієм за однією партою. Що відчуває Сергій? Чи права Галинка? Що можна порадити кожному з них?

Друга група. Сашко знову смикнув Марійку за кіску. Вона побігла за ним, щоб ударити. Що можна порадити Сашкові й Марійці?

Третя група. Прогулюючись, ви побачили бездомне кошенятко. Воно було розгублене й налякане. Побачивши вас, підбігло, довірливо притиснулось і жалібно замуркотіло. Вам стало дуже шкода кошенятка, але батьки не дозволяють тримати у квартирі тварин. Що ви зробите?

Четверта група. Надворі теплий сонячний день. Ви з друзями зібралися піти до річки. Однак вашій бабусі стало зле. А друзі кличуть, сонечко посміхається. Дуже хочеться піти скупатися. Як ви вчините?

Перша група оцінює відповіді другої, друга — третьої і так далі.

Раунд 5. Диспут «Займи позицію»

Іменинний пиріг

У Ніни велика сім'я: мати, батько, два брати, дві сестри й бабуса. Ніна найменша: їй восьмий рік. Бабуса — найстарша: їй вісімдесят два роки. У бабусі тремтять руки. Несе ложку бабуса — ложка дрижить, крапельки падають на стіл.

Скоро день народження Ніни. Мама сказала, що на її іменини у них буде святковий обід. На обід Ніна хай запросить подруг.

Ось і настав цей день. Мама накриває стіл білою скатертиною. Ніна подумала: «Це ж і бабуса за стіл сяде. А в неї ж руки тремтять. Подруги сміятимуться. Розкажуть потім у школі, що в Ніниної бабусі руки тремтять».

Ніна тихенько сказала мамі:

– Мамо, хай бабуса сьогодні за стіл не сідає.

– Чому? — здивувалася мама.

– У неї руки тремтять. Капає на стіл.

Мама зблідла. Не сказавши й слова, вона зняла зі столу білу скатерть і сховала її в шафу. Довго сиділа мовчки, потім сказала:

– У нас сьогодні бабуса хвора. Тому іменинного обіду не буде. Поздоровляю тебе, Ніно, з днем народження. Моє тобі побажання: будь справжньою людиною.

Василь Сухомлинський

Запитання для обговорення: чи справедливе мамине рішення? Хто вважає, що Ніна має рацію, займіть позицію «так». Хто згоден із мамою, займіть позицію «ні». Кожна група обстоює свою думку, підтверджуючи її доказами. За часом стежить секундант. За жеребом обираються кілька суддів. Після обговорення всіх поглядів судді запитують, чи не змінив хто своєї думки і чи не хочуть учні зайняти іншу позицію. Судді визначають переможця.

Раунд 6. Складаємо poradnik

Об'єднайтесь у дві групи. Одна група складає poradnik, як протистояти злу, починаючи зі слів «не бути»; а друга — як перемагати зло добром, починаючи зі слова «бути».

Протистояти злу («Не бути»)	Перемагати добром («Бути»)
Не бути нестриманими	Бути уважними до інших
Не бути брехливими	Бути милосердними

Перемагає та група, яка за однаковий час напише більше аргументів.

От і підійшов до завершення наш батл. Софійко, спробуймо підсумувати, про що ми говорили сьогодні на уроці.

Спробую, а ти мене доповниш, якщо я щось забуду. Здавна на землі люди цінували праведне життя — чесне, щире, відкрите, правдиве. Зло довго не забувається і породжує зло. А от добро примножує добро. Не давайте злу побороти добро! Злі паростки в собі треба долати такими кроками:

- 1) учитися розрізняти, що добре, а що погано;
- 2) аналізувати власну поведінку;
- 3) ставати на бік добра;
- 4) усувати перешкоди, що не дають робити добро (лінощі, байдужість тощо);
- 5) не відкладати на потім добрі справи.

Я з тобою, Софійко, згоден. А ви, друзі?
Чи можете продовжити цей перелік?

Проектне завдання

Пригадайте відомі вам дві-три казки чи інші твори, які порушують проблеми боротьби добра та зла в житті людини. У них перемагало добро чи зло? Чому?

5. Яке золоте правило життя в людському суспільстві?

На попередніх уроках ішлося про те, що людське життя складається з різноманітних дій і причина багатьох наших помилок — це невміння передбачати наслідки своїх учинків та невміння володіти собою. Важко було б жити, якби кожен зважав лише на власні потреби та бажання.

Ми маємо пам'ятати: людину оцінюють за її ставленням до інших. Добропорядні люди вважають основою всіх норм етики для людей **золоте правило моралі**. Яке це правило, що стало всесвітньо відомим, з'ясуємо сьогодні на уроці.

Але спочатку пропоную ознайомитися з найпоширенішими правилами-гаслами, які люди вибирають як моральне кредо (правило життя). Виберіть одне найважливіше, на ваш погляд, правило, якого людині варто дотримуватися, щоб інші вважали її чемною.

- 1 Мета виправдовує засоби.
- 2 Усе залежить від ситуації.
- 3 Правий той, хто сильніший.
- 4 Усе визначає більшість.
- 5 Роби так, щоб було краще тобі.
- 6 Слухайся голосу совісті.
- 7 Хочеш собі добра, не роби нікому зла.
- 8 Роби те, що дає тобі найбільше задоволення.
- 9 Живи сам і давай жити іншим.
- 10 Поводься з іншими так, як хотів би, щоб поводитися з тобою.

Спробуйте визначити, яке з цих правил — золоте (особливо важливе), і поясніть чому.

Ми завжди серед людей. Усі вони дуже різні. Упродовж дня нам доводиться спілкуватися з багатьма людьми. Ми не завжди усвідомлюємо, що боротьба добра і зла виявляється в наших учинках та ставленні до інших.

Одного разу в Стародавньому Китаї учні запитали свого вчителя Конфуція: «Чи можна прожити життя щасливо, дотримуючись тільки одного важливого правила?». Учитель сказав: «Є таке правило, воно міститься у слові “взаємність”». Учні розгубилися і попросили пояснити. Конфуцій відповів: *«Стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе»*. У V ст. до н.е. Конфуцій сформулював правило поведінки, яке досі знають у всьому світі й називають *золотим правилом моралі*. Золоте воно тому, що дає ключ до розуміння того, як зробити вибір між добром і злом.

Цікаво, що перші згадки про золоте правило моралі датують серединою I тисячоліття до н.е. Це правило трапляється в давньоіндійському священному тексті «Магабгараті», у висловлюваннях Будди, в «Одіссеї» давньогрецького поета Гомера, в «Історії» давньогрецького історика Геродота. У Святому Письмі золоте правило моралі двічі згадано в нагірній проповіді Ісуса Христа: «Усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви».

Протягом століть про це просте твердження дуже багато сказано й написано. Наприклад, його високо цінують як сутність людських взаємин, формулу любові до ближніх, а також як основоположний принцип моралі.

Золоте правило радить думати про те, що подобається нам, і привносити це в наші стосунки з іншими.

Друзі, прочитайте історію та дайте відповідь на запитання.

У кого радість, а в кого горе

П'ятикласники зібрались їхати на екскурсію до Канева. Діти раділи: багато побачать нового, цікавого. Побувають на могилі Т. Г. Шевченка.

Зібралася їхати й Галя. Та ось у неї тяжко захворіла мама. Приходить Галя до школи заплакана.

— Чого це ти така сумна? — питають товариші.

— Мама дуже хвора. Не поїду я на екскурсію.

Важко стало на душі у дітей. Як же можна радіти, веселитися, коли в товариша горе? І вирішили діти: почекаємо, поки в Галі одужає мама, тоді й поїдемо на екскурсію. Минуло три тижні. Галина мама одужала — і весь клас поїхав на екскурсію. Поїхала й Галя.

Коли в тебе радість, в іншої людини може бути горе. Розуміти чуже горе — це велика людська краса.

Василь Сухомлинський

Запитання:

- Як ви поясните крилатий вислів: «Розуміти чуже горе — це велика людська краса»?

Величне звання людини. Велика й відповідальність. У своєму житті, учинках, словах, зовнішності й звичках людина має прагнути до досконалості.

Скільки ж потрібно уваги й моральних зусиль, щоб бути досконалим! І не один день, не два, не тиждень, а повсякденно, усе життя!

Отже, з дитячих років треба навчитися бачити себе з різних боків, оцінювати власну поведінку. Це народжує делікатність, тактовність та милосердя у взаєминах із людьми.

Словник понять і термінів

Делікатність — обережність, м'якість, повага до іншої людини.

Тактовність — почуття міри, увічливість, терпіння, вихованість.

Милосердя — милість серця, щирість, здатність на співчуття та допомогу.

Ми завжди буваємо дуже дбайливими щодо своїх речей, а до чужих — набагато менше. Ми не бережемо парти в класі. Дехто палить кнопки в ліфтах, б'є скло у вікнах, псує в під'їздах стіни цинічними надписами та малюнками. Ці погані вчинки свідчать про неповагу до людей, які своєю працею створювали для нас затишок, красу й чистоту.

Як сумно, що деякі діти проявляють егоїзм: не поступаються місцем у транспорті людям похилого віку, не допомагають піднятися сходами хворій людині або перейти дорогу незрячому. А народна мудрість каже: «Що посієш, те й пожнеш». Добрі справи приносять добрі плоди. А якщо людина робить погано — її злі вчинки проти неї і обертаються.

Ось про це казка черниці Євфимії (Пашенко).

Що посієш, те й пожнеш

Жила-була в лісі маленька лисичка. Захотілося їй якось погуляти. На білий світ подивитися та себе показати. От вилізла лисичка з теплої нірки й пішла на берег моря. Дивиться, а з води висунула голівку маленька рибка. Її ще бичком називають. Хоча бичок цей від голови до хвоста трохи більше пальця...

Побачив бичок лисичку й зрадів від щастя. А усмішка в бичка аж до вух. Задумала лисичка бичка подратувати. Встала вона, лапки в боки, язик висунула та давай кривлятися:

– Витрішкуватий бичок, криворотий дурник!

Почув це бичок і позеленів від образи. А сам сказав лисичці:

– А ти... ти — гідка лисиця! І хвіст твій тонкий, як спиця.

Як почула це лисичка, як заревла на весь ліс. А потім чимдуж побігла додому. У теплу нірку. Мамі лисиці скаржитися.

– Мамо, мамо, мене бичок образив! З'їж його, мамочко!

– Чим же він тебе образив? — запитує мама лисиця.

– Він сказав, що я гідка! А ще, що в мене хвіст як спиця! Але ж мій хвостик найкращий у всьому лісі... Матусю, цей бичок поганий! З'їж його, матусю!

– Як же я його з'їм? — каже мама лисиця. — Він у морі живе, а не в лісі... Де ж мені його зловити? Та й знаю я бичків. Вони й мухи не образять. А от якщо їх хто образить, тоді можуть за себе постояти. Послухай, дочечко, чи не образила ти бичка перша?

Мовчить лисичка. Очі від сорому підняти не може. Та й що тут скажеш? І так усе зрозуміло. Що заслужила, те й отримуй.

Запитання:

- А. Чому бичок образив лисичку?
- Б. Чому лисичці стало соромно?
- В. Яке правило міжособистісних стосунків вона порушила?

Друзі, прочитайте життєву історію.

Не ображай!

Один п'ятикласник постійно насміхався з інших, придумуючи їм образливі прізвиська: «кульгавий», «сліпа», «конопатий», «жирний», «заучка». Від цих принизливих імен діти не раз плакали, але не сміли скаржитися дорослим, щоб їх не прозвали «зрадником» чи «ябедником».

Сім'я п'ятикласника була змушена переїхати на пів року до сусіднього містечка, щоб доглядати хворого дідуся. Як тільки він у перший день навчання в новому класі спробував принизливо обізвати однокласників, то відразу на великій перерві учні зібралися на збори й поставили перед ним вибір: або він покидає їхній клас, або буде виконувати непорушне правило співжиття в колективі! Жорсткий хлопчик задумався...

Наталія Лахман

Запитання:

- А. Для чого, на вашу думку, п'ятикласник ображав учнів?
- Б. Як учні нового класу вирішили проблему?
- В. Яке правило було обов'язкове в новому класі?
- Г. Чи потрібно, вирішуючи проблеми в класі, звертатися до вчителів і батьків?

ТОПінформація

Золоте правило потьмяніло

Якщо заглянути в історію, то можна побачити чимало злочинів, в основі яких — порушення прав людини. Серед них — работоргівля в Африці, нацистські табори смерті, примусова дитяча праця, жахливі війни, викрадення людей. Цей перелік можна продовжувати.

Чому ж люди бувають себелюбними, жорстокими, бездушними та злими? Можливо, тому, що відкидають золоте правило як щось неактуальне, як пережиток минулого і саме через такий погляд стають ще більш егоїстичними.

Ми повинні пам'ятати, що в житті буває важко не тільки нам. Не можна бути байдужим до горя інших. Нашої допомоги потребують старі, слабкі, хворі та бідні. Та чи розуміємо ми, коли іншій людині важко? І чи вміємо співчувати?

Іноді життя в дивовижний спосіб доводить необхідність дотримуватися золотого правила моралі. Один чоловік, коли ще був п'ятирічним хлопчиком, щолі-

та приїжджав на відпочинок до бабусі й дідуса в село. З друзями він неодноразово глузував над старенькою горбатою сторожикою дитячого садочка. Минув час, і він став батьком чудової дівчинки. Коли донечці виповнилося п'ять років, до родини прийшло лихо: у малої почав зростати горб. І батько зрозумів, чому це сталося. Недаремно всі народи світу стільки століть знають і поважають золоте правило моралі, порушення якого здатне призвести до справжньої трагедії.

1. Як поводить ся людина, яка по-справжньому любить інших? Виберіть правильні відповіді.

Прощає, ненавидить, жаліє, допомагає, жертвує, карає, ображає, ділиться, співчуває, гнівається.

2. Поміркуйте, за що ми повинні бути вдячними батькам, учителям, Батьківщині, однокласникам, сусідам?

Поради від Софії та Богдана:

- У будь-яких своїх справах і вчинках пам'ятайте про інших.
- У спілкуванні з людьми будьте стримані, виявляючи почуття, але водночас не будьте холодними і нещирими, щоб нікого не образити.
- Щодня даруйте тепло й любов своїм батькам.
- Усім своїм серцем любіть Україну.

Проектне завдання

Оберіть одне із запитань та підготуйте відповідь на нього у вигляді презентації. Залучіть до проекту думки досвідчених експертів (своїх рідних, учителів, знайомих тощо).

1. У чому полягає головне правило людських взаємин?
2. Чи в усіх життєвих обставинах діє золоте правило моралі?
3. Як приділити увагу тим, хто потребує допомоги?
4. Які прояви може мати вдячність?

6. Що таке слухняність і непослух?

Софія і Богдан нагадують, що на минулому уроці ви розглянули золоте правило моралі. А сьогодні пропонують подумати: чи можна вважати послух проявом моральності? Спробуймо розібратись у цьому питанні.

Словник понять і термінів

Повага — почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей.

Слухняність — готовність дослухатися до порад, виконати прохання рідних, учителів, старших, які бажають тобі добра.

Непослух — вияв супротиву щодо прохання чи розпорядження тих людей, які для вас важливі або значущі.

Софіє, я вважаю, що цю тему можна було б зробити ще цікавішою.

Богдане, пропоную розібратися, чи так уже й важливо слухатись інших. А допоможе нам у цьому квест-кімната із завданнями-цеглинками.

Квест-кімната

Прочитайте текст і порахуйте, скільки разів у ньому повторюється слово «слухати».

На жаль, для багатьох людей слухати когось — це складно. Адже слухати — це означає стримувати себе в бажанні висловити свою думку, у прагненні, щоб слухали тебе. Цікавий факт: дослідники помітили, що вміння слухати іншого — це якість, притаман-

на успішним людям, які досягають мети в кар'єрі та особистому житті. У сім'ях рідше бувають сварки та непорозуміння, якщо люди слухають одне одного. Чи важливо вміти слухати іншого? Як ви вважаєте? Чи важко слухати уважно, із цікавістю? Зараз кожен із вас читає цей текст, тому що має завдання — порадити, скільки тут слів «слухати». У спілкуванні повинна бути мета — слухати, щоб зрозуміти того, хто поряд.

Об'єднайтесь у дві групи й дайте відповіді на запитання.

Перша група. Назвіть причини, які заважають нам бути слухняними.

Друга група. Назвіть наслідки непослуху.

Розгляньте зображення і вкажіть, у якому стані людина здатна почути іншу?

Аліна

Аліна лежала в лікарняній палаті й крізь сльози дивилася у вікно, чула голоси дітвори, яка весело поверталася зі школи.

— Що ж я наробила? Чому не послухалася матусі? Татусь теж наказував не ходити по льоду!

Ці тривожні думки не давали дівчинці заснути. Їй було дуже соромно перед батьками, і не тільки за неслухняність. Вона добре почула розмову про те, які великі гроші будуть витрачені на лікування. Соромно буде дивитися в очі маленькому братику, якого вона завжди доглядала та навчала не ходити навіть по замерзлих калюжах.

Аліна вирішила, що увечері, коли до неї в лікарню придуть батьки, вона попросить у них вибачення та дасть їм обіцянку...

Наталія Лахман

Запитання:

- А. За що було соромно Аліні?
- Б. Що вирішила дівчинка?
- В. Складіть версії діалогу Аліни з батьками та братиком.
- Г. Чому на водоймах узимку небезпечно?
- Д. Як можна убезпечити себе від нещасних випадків?

Притча про двох синів

В одного чоловіка було два сини; і він, підійшовши до першого, сказав: сину, піди сьогодні попрацюй у винограднику моєму. Але той сказав у відповідь: не хочу. Але згодом, розкаявшись, пішов. І, підійшовши до другого, він сказав те саме. Цей сказав у відповідь: іду, господарю, — та не пішов. Котрий з цих двох виконав волю батька? Кажуть Йому: перший.

(Мт. 21, 28–31)

Запитання:

- А. Чи згодні Ви з думкою слухачів притчі?
- Б. Чи зрозуміли ви, з якої книги ця історія?

Про що ця притча? Насамперед про важливість пошани й послуху батькам. Сьогодні, коли ми сотні разів можемо сказати батькові або матері слова «не хочу» і «не буду», нам не зовсім зрозуміло, що ж такого зробив перший син із притчі: ну сказав «не піду, не хочу», але ж пішов.

Дві тисячі років тому все було зовсім не так. Для палестинських селян повага до батька була чимось дуже важливим і само собою зрозумілим. Відмова підкорятися батькові була нечуваною зухвалістю, повстанням проти його авторитету. Ще з давніх-давен слухняність закріплено однією з десяти Божих заповідей як непорушний закон нарівні із заборонаю вбивати, грабувати тощо. П'ята заповідь говорить: *«Шануй батька й матір, щоб було тобі добре, і щоб довгими були твої роки на землі»*. Крім того, за старозавітним законодавством, неслухняний син, якого батько і матір звинувачували в постійній непокірності й неповазі, поставав перед суспільним судом. Таке правило вшанування батьків було характерним не тільки для стародавніх юдеїв, а й взагалі для всього культурного світу Близького Сходу, та й зараз зберігається серед народів, що мешкають навколо Середземного моря.

Християни стверджують, що кращим сином вважають того, хто спочатку відмовився робити те, що звелів йому його батько, а потім розкався і все ж таки виконав наказ. Тобто Євангеліє говорить, що цей син набагато кращий за того, який увічливо погодився з батьком, однак не послухався.

Можливо, ця притча особливо варта уваги в наш час, коли показна ввічливість і солодкавість мови набувають більшого значення, ніж реальна справа. Безперечно, наші слова мають значення, проте більш важливі саме справи, бо ніхто не буде поважати людину, у якої сказане розходиться з ділом.

Прочитайте запропоновані твердження і визначте ті, з якими ви погоджуєтеся (Pro). Обґрунтуйте, чому не погоджуєтеся з іншими (Contra).

- Необхідно шанобливо, з повагою і любов'ю ставитися до рідних та близьких людей.
- Насамперед таке ставлення виявляється у ввічливому спілкуванні з ними.
- Синівська (дочірня) слухняність має бути не тільки на словах, а й у вчинках.
- Слухняний і ввічливий на словах, але неслухняний у вчинках насправді чинить недобре.
- Якщо ти не послухався (не послухалася) батьків, учинив (учинила) негарно, треба негайно виправити цю помилку й попросити вибачення.
- Питання послуху й непослуху батькам існувало завжди.
- У житті важливо не лише давати обіцянки, а й гідно чинити.
- Давати обіцянки й виконувати їх — це те саме.
- Якщо ви виявили непослух до батьків, наполягайте на своєму, навіть якщо неправі, бо тільки так можна виховати характер.

Батьки і діти

Був колись голодний рік, і нічого було їсти. І змовилися люди старих батьків і матерів у кручі повідвозити. А один чоловік не схотів так зробити й сховав свого батька в погріб та носив йому туди їсти.

Прийшла весна й час сіяти. І питає син батька:

— Що робити? Нічого сіяти.

І каже батько:

— Позривай, сину, дахи й молоти їх, та запрягай воли, та ори шляхи. Як по них хліб возили — так багато всякого зерна натрусили.

І послухав син батька. Помолотив дахи й намолотив кіш зерна, запряг волів і поорав шляхи. І вродилось у нього багато всякого хліба. Радіє син та батькові дякує. А люди дивуються:

— Як ти здогадався орати шляхи?

— А тому здогадався, що батька не вивіз у кручу, та жалів, та годував його.

І побачили тоді люди, що не так вони зробили, та й дітям наказували, щоб батьків шанували.

Панько Рогач

Зі слухняністю чи непослухом пов'язані такі події:

- рішення селян у голодний рік;
- син урятував свого батька;
- син зорав шляхи;
- отриманий великий урожай.

Перед переглядом мультфільму «Слухняний означає захищений» дайте відповіді на запитання 1 і 2.

1. Який сюжет можливий у фільмі з такою назвою?
2. Яким може бути головний герой фільму, музичний супровід та кольорове рішення?

Перегляньте мультфільм «Слухняний означає захищений» за QR-кодом і дайте відповіді на запитання 3–6.

3. Чи збігається побачене з вашим прогнозом щодо сюжету мультфільму?
4. Спрогнозуйте, як далі будуть розгортатися події.
5. Чи поділяєте ви думку про те, що слухняність і непослух починаються з малого вчинку або проступку?
6. Чи погоджуєтесь ви з назвою мультфільму «Слухняний означає захищений»?

Намалюйте сонце, на його промінцях складіть за зразком практичні поради для того, хто хоче бути слухняним. Прикріпіть до промінців свої рекомендації. Зробіть фото готової пам'ятки.

ПАМ'ЯТКА

Практичні поради для тих, хто хоче навчитися слухати інших:

1. У спілкуванні з людьми спочатку навчіться не перебивати того, хто говорить.
2. Попросіть свого друга / подругу зупиняти вас щоразу, коли ви занадто багато говорите й не слухаєте інших.
3. Спілкуючись із близькою вам людиною, запитуйте себе: «Що він (вона) хоче цим сказати? Що його (її) турбує?».
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Підсумок квесту

1. Чому можна стверджувати, що неслухняність — це неетична поведінка?
2. Чому іноді буває так важко слухатися?
3. Як можна виховувати в собі слухняність?
4. Що спільного в різних творах: у бувальщині «Батьки і діти» та мультфільмі «Слухняний означає захищений»?
5. Чи всіх і завжди потрібно слухатися?

#Хештег

От бачиш, Богдане, я відчувала, що тема слухняності та неслухняності не така вже й проста.

Так, Софіє, я навіть хочу ще глибше її дослідити. Я вже знаю як. Ти мені допоможеш?

Чим
саме?

Я користуюсь
пошукачами.

Знаєш, як в інтернеті найлегше
знаходити інформацію?

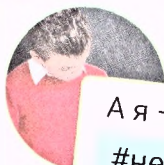
А я ще й хештегами.

А що це?

Я створю хештег

#слухняність

А я — хештег

#несполух

Хештег — будь-яка комбінація символів, що починаються зі знака #. Він дає змогу користувачам соціальної мережі значно спростити процес відстеження в індивідуальній стрічці актуальних записів за певною тематикою. Крім того, убудована система хештегів допомагає максимально оперативно й точно знаходити необхідну інформацію в чаті або груповому листуванні, а також може використовуватися як запрошення до обговорення. А будь-який хештег, підтриманий достатньою кількістю людей, може створити тенденцію і залучити ще більше користувачів до обговорення.

Проектне завдання

Створіть у власній соціальній мережі хештег #слухняність або #неслухняність і поділіться знайденою інформацією.

7. Яка різниця між правдивістю та обманом?

Початок прислів'я гуртом прочитайте — і другу частинку до нього додайте.

Знаєш — кажи,
Язиком густо,
Щоб лиха не знати,
В очі лисицею,
Стій за правду горою,
Руки золоті,
Гірка правда краща,

то й люди з тобою.
та горло погане.
як солодка брехня.
а на ділі пусто.
а за очі вовчицею.
треба правду казати.
не знаєш — мовчи.

Про які людські чесноти та недоліки йдеться в цих прислів'ях?

ТОПінформація

Наведені прислів'я тісно пов'язані з реальним життям. Бо іноді трапляється так, що дуже важко сказати правду. Часом, коли ми відчуваємо провину за поганий учинок, нам так і хочеться звинуватити в цьому когось іншого. У такому разі неправдивість іде поряд із боягузством і малодушністю.

Буває, хтось посоромиться сказати правду товаришеві, тому що не хоче образити його або засмутити. Але не даремно кажуть: «Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже». Іноді люди говорять неправду, щоб приховати власні лінощі. Наприклад, не хочеться робити домашнє завдання — і ви говорите мамі чи татові: «А нам сьогодні додому нічого не задавали». Або спізнилися в школу через те, що проспали, а пояснили запіз-

нення несправним будильником. Навіть сказавши один раз неправду, людина втрачає частку довіри з боку інших і моральне право вимагати справедливого ставлення до себе.

Брехня — підступне явище, здатне замаскуватися під правду, переконати людину, що саме вона, неправда, — найкращий вихід з якоїсь кризової ситуації. Брехня поводить як підступний ворог. Тож ми маємо навчитися боротися із цим ворогом.

Отже, правда й неправда, чесність і нечесність — ці поняття досить часто супроводжують людину. Але одне з них возвеличує, а друге — принижує. Як не розгубитися, як відрізнити правду від брехні, плітки від істини, наклеп від щирості? Допоможе нам у цьому дослідницька мапа.

Дослідницька мапа

- Спочатку з'ясуємо, **що таке правда і брехня.**
- Знайдемо відповідь на запитання: **чому не можна брехати?**
- Складемо «правила чесності»: **як подолати брехню.**
- Підсумуємо: **для чого це потрібно?**

Словник понять і термінів

Правда — дійсність, істина.

Правдивість — чеснота, пов'язана з потребою людини говорити правду й діяти відповідно до неї за будь-яких обставин.

Обман — те, чого насправді немає або що не зовсім так, як його представлено; брехня.

Цілком очевидно, що неправда — це висловлювання, у якому немає істини. Але з однією важливою умовою: мовцеві добре відомо, якою є реальність насправді, однак він навмисно її спотворює, щоб увести співрозмовника в оману.

Брехнею можна назвати й напівправду, коли мовець знає багато, але розкриває лише ту частину, яка йому вигідна або принаймні безпечна, а не дуже приємні й незручні факти просто замовчує, немов їх зовсім не існує. Приховування правди — теж обман. Коли ж людина говорить неправду, але не знає про це, тобто робить це ненавмисно, то не можна сказати, що така людина обманює.

ТОПінформація

У сьогоднішній з'явилася нова особлива форма неправди — фейк.

Фейк — це подання фактів у спотвореному вигляді або свідомо неправдивої інформації.

До того ж фейк — це спосіб маніпулювання свідомістю: надання неповної інформації, приховування контексту, частини інформації, аби підштовхнути аудиторію до дій чи міркувань, які потрібні маніпулятору. Масова маніпуляція думкою — велика загроза для суспільства.

Фейкові новини — це навмисне поширення неправди з метою змінити громадську думку або розділити людей на кілька ворожих таборів. Для створення фейків використовують змінені або вигадані історії, божевільні теорії змови, містифікації, сфабриковані фото та відео. Фейки — продукт, у якому дуже мало або взагалі немає правдивої інформації. Фейкові новини максимально схожі на справжні. Навіть професіонали не завжди можуть розгледіти підробку.

Як так вийшло?

Раніше на місце події завжди відправляли журналіста або отримували новини від перевірених джерел. Але з появою інтернету журналістика змінилася. Тепер журналісти здебільшого шукають цікаві інформаційні приводи в соцмережах. Новини потрібно публікувати дуже швидко, щоб вони не втратили актуальності та ніхто не встиг опублікувати їх раніше (бо це призводить до зниження трафіку на сайті). Відповідно через брак часу,

неуважність або банальну втому новину не завжди встигають перевірити на достовірність. Тому навіть надійні ЗМІ з високою репутацією іноді пропускають фейки.

На що впливають фейкові новини?

Підробки публікують із наміром увести в оману, щоб завдати шкоди людині або організації, щоб отримати фінансову або політичну підтримку. Фейки покликані змінювати громадську думку, вести брудну пропаганду та змушувати людей вірити в брехню.

Часто автори використовують сенсаційні, сфабриковані заголовки з метою збільшити читацьку аудиторію і дохід від лайків. Такі заголовки — «клікбейти» (англ. clickbait, від click — клацання і bait — наживка) — існують для отримання доходу від реклами незалежно від правдивості опублікованих історій.

Автори фейкових новин найчастіше просто вигадують і додають до реальної події нові елементи, які привертають увагу аудиторії. Реальна новина може здатися нудною, однак фейк викличе непідробний інтерес за рахунок яскравої вигадки.

Ознаки, які можуть указати на фейк:

- немає джерел інформації;
- анонімні (без зазначення автора) джерела;
- лінк на підозрілі або маловідомі ресурси;
- інформація від організацій, пійманих на поширенні неправдивих даних;
- дані компаній, які не були активними довгий час;
- недостовірні цитати (перекручення того, що сказали насправді; повністю вигадані цитати; неправильний переклад цитати).

ФАКТИ

ФЕЙКОВІ
НОВИНИ

Отже, слід пам'ятати, що фейк — це брехня, яка може завдати багато шкоди. Адже, як сказав відомий французький письменник Еміль Золя, «якщо ви приховаєте правду й закопаєте її в землю, вона неодмінно виросте й набере

такої сили, що одного разу, коли вона вирветься, то знесе все на своєму шляху». Про дієвість правди багато сказано в Біблії. На весь світ відомі такі слова: «Немає нічого таємного, що не стало б явним».

Прочитайте цікаву історію і дайте відповідь на запитання.

Про багатого купця і бідного майстра

Жив-був на світі багатий купець. А поруч із ним — бідний чоловік, але, як кажуть, на всі руки майстер. Викликав якось купець майстра до себе додому й говорить йому:

— Буду я надовго від'їжджати з країни, а тебе, добрий чоловіче, попрохаю за цей час зробити одну гарну справу. Дам я тобі чимало грошей, і збудуй, будь ласка, поруч із моєю садибою чудовий будинок. Тільки благаю тебе про одне: не шкодуй моїх коштів, купи найкращі матеріали, візьми найуміліших майстрів.

Поїхав купець, а сусід і думає:

— Придбаю я такі-сякі матеріали, найму найдешевших майстрів і обманю сусіда. Зроблю тільки на вигляд хатину якісну. Багач далеко, мене не контролюватиме.

Так і вчинив.

Повернувся купець додому, угледів здалеку красень-будинок, зрадів щиро, похвалив умільця і тут же говорить:

— Не думав я і не гадав, що ти так швидко з ділом справишся. Справді, ти — майстер. Знаєш, мені тебе, сусіде, завжди жаль було, що ти так бідуєш. Тож і вирішив я тобі добро зробити. Цей будинок призначався саме тобі. Тож прийми від мене його в подарунок.

За Полем Дж. Вортоном

Як, на вашу думку, ці слова сприйняв майстер?

Ознайомтеся з причинами та наслідками брехні. Спробуйте доповнити стовпчики. Які наслідки вважаєте найнебезпечнішими?

ПРИЧИНИ

- боязнь покарання
- вихваляння
- легковажність
- безвідповідальність
- лінощі

НАСЛІДКИ

- зневага
- недовіра
- презирство
- насмішки
- самотність

Ознайомтеся з наведеними життєвими ситуаціями та дайте відповіді на запитання.

Ситуація 1. Загублені гроші

Вулицею йде хлопчик, у нього з кишені випали гроші. Дівчинка йшла позаду й побачила.

На ваш погляд, що повинна зробити дівчинка, щоб її вчинок був моральним? Як би ви вчинили? Чому?

Ситуація 2. Матусина ваза

Наталка була одна в кімнаті. Прибираючи на столі, вона випадково зіштовхнула улюблену мамину кришталеву вазу й розбила. Що зробити? Зізнатися чи промовчати? Чи, може, сказати, що розбив кіт Рудько?

Як, на вашу думку, учинить Наталка? А як би ви зробили? У кого з вас були схожі ситуації?

Ситуація 3. Розбите вікно

Петрик ударив по м'ячу й улучив у вікно. Воно розбилося, а м'яч відскочив від рами, упав прямо в руки Андрій-

кові, який проходив повз вікно. Вийшла вчителька. Побачивши, що сталося, вона звернулася до Андрія:

– Андрійку, хіба ти не знаєш, що гратися м'ячем під вікнами не можна? Це призвело до того, що ти розбив вікно.

Петрик мовчав. Андрійко здивовано дивився на Петрика.

Які можливі варіанти розвитку цієї історії? Як ви ставитеся до вчинків Андрійка та Петрика?

Ситуація 4. Ябедник

Василько вбіг до класу, коли Костик складав черепки розбитого квіткового горщика. Черепки з'єдналися, і те, що горщик розбитий, було зовсім не видно. Почався урок. Зінаїда Іванівна й діти спочатку нічого не помітили. Аж раптом горщик розпався.

– Хто розбив горщик? – запитала Зінаїда Іванівна.

Усі мовчали. Василько глянув на Костика. Той теж мовчав. Тоді Василько встав і сказав:

– Це зробив Костик, я бачив. Він ненавмисно зачепив горщик, і той розбився.

Хтось із дітей прошепотів:

– Ябедник.

Чим ця ситуація відрізняється від історії «Розбите вікно»? Чи правильно вчинив Василько?

Ситуація 5. Мій тато

Батько та мати поїхали з дому, а Данилко лишився на господарстві, до школи не пішов.

Раптом – телефонний дзвінок. Данилко впізнав голос своєї вчительки:

– Чому сьогодні Данило не прийшов до школи?

– Тому що він захворів.

– А хто це розмовляє зі мною?

– Мій тато...

Як можна назвати вчинок Данилка? А як би ви вчинили на його місці?

1. Мозковий штурм. Закінчіть речення:

- Коли я говорю неправду, то відчуваю ...
- Коли мені говорять неправду, я відчуваю ...
- Людина, яка обманює ...

2. Дебати юних філософів. Чи буває чесність від природи?

Прочитайте текст пам'ятки, обговоріть її, за потреби доповніть.

Поведінка правдивої людини

1. Намагайтеся говорити правду.
2. Будьте відвертими з батьками, нічого не приховуйте від них.
3. Пообіцяли — зробіть.
4. Не впевнені — не обіцяйте.
5. Високо цінують чесне слово.
6. Завинили — умійте визнати й виправити свої помилки.
7. Забули — попросіть пробачення.
8. Говоріть тільки те, що думаєте.
9. Не можете сказати правду — поясніть чому.
10. Не беріть без дозволу чужих речей.
11. Своєчасно повертайте речі, які взяли для тимчасового користування.
12. Якщо щось знайшли, поверніть власникові.
13. Самостійно виконуйте уроки й доручення, не просіть старших зробити їх за вас.
14. Не скаржтеся на товаришів за їхньої відсутності. Намагайтеся відверто й правдиво висловлювати свою думку про їхню поведінку.
15. Платіть за проїзд у транспорті.

Проектне завдання

Перегляньте мультфільм «Корисні підказки. Правда чи брехня?» та визначте його головну думку, повідомте її своїм рідним, друзям, однокласникам.

8. Які наслідки працелюбності та ліні?

Прочитайте вислови та визначте головну думку кожного з них.

Езоп (VI ст. до н.е.), давньогрецький поет, байкар:
«Справжній скорб для людини – уміння працювати».

Себастьян Брандт (1458–1521),
німецький сатирик:

«Лінивець нестерпний для того, хто, на біду, зв'язався з ним».

Бенджамін Франклін (1882–1945),
американський політичний діяч:
«Лінощі, як іржа, псують скоріше, ніж праця виснажує».

Ольга Кобилянська (1863–1942),
українська письменниця:

«Доки мені Бог сил дасть і доки буду жити, буду робити...»

Ліна Костенко (нар. 1930),
сучасна українська поетеса:
«Час працює на тих, хто працює на нього».

Наталія Жижченко (нар. 1985),
українська музикантка, лідерка гурту **ОНУКА**:
*«Праця — це єдина відповідь на всі питання.
Не талант, не обставини,
не будь-які інші моменти».*

Прочитайте вірш Грицька Бойка та спробуйте уявити персонажа, про якого йдеться.

Гантелі

Гантелі купив Тимішко,
І кинув він їх під ліжку.
Лежать вони там без діла,
Лежать, припадають пилом.
Чому ж не бере Тимішко
Гантелі свої з-під ліжка?
Багато на них пилюки,
Не хоче бруднити руки!

Запитання:

- Розкажіть, чи подобається вам, як Тимішко «займається» з гантелями?
- Чи можемо сказати про цього хлопчика, що він не звик марнувати час, що він діяльний і роботящий?
- Схоже, чесноти, як-от працьовитість, працелюбність, наполегливість, зовсім не властиві Тимішкові. Зате ми одразу помічаємо його нехороші риси. Які?

Отже, сьогодні йтиметься про таке: чому людині личить працьовитість? Яку користь для нас самих та для наших близьких дає праця? Поговоримо й про те, як, на перший погляд, звичайні лінощі можуть змарнувати життя.

Словник понять і термінів

Працелюбність — це любов до праці, яка ґрунтується на допитливості, наполегливості, самостійності, впевненості.

Лінощі — стан людини, коли вона байдикує, не хоче працювати, ухиляється від роботи, млява, незграбна, бездіяльна.

ТОПінформація

Про працелюбність і лінь

Важко не погодитися з тим, що бувають випадки, коли нам дуже не хочеться братися за непросту справу. Незважаючи на терміновість роботи, ми вагаємося, думаючи: «А може, усе-таки я виконаю це потім?». Хоча всі знають народний вислів: «Сьогоднішньої роботи на завтра не відкладай!». А іноді трапляється навпаки: нас вабить цікаве заняття саме тоді, як треба займатися зовсім іншим — важкою і не дуже цікавою, але важливою та необхідною справою.

Наприклад, мама наказала навести лад у своїй кімнаті, а друзі кличуть погратися. Хто з вас відразу виконає мамине доручення?

Лінощі — вада, яка, на жаль, властива багатьом людям. Вона дає про себе знати щодня, із самого ранку. Кому з нас хочеться прокидатися, робити зарядку, умиватися? Хто не любить поніжитися в теплому ліжку? Але чому ми все одно виконуємо необхідні ранкові справи?

Наймовірніше, у ваших відповідях прозвучало слово «треба». У цьому слові — почуття відповідальності, обов'язку. Адже ніхто не хоче підвести самого себе! Не варто засмучувати й батьків, які також хвилюються, щоб ви все встигли й не спізнилися до школи.

Український народ здавна шанобливо ставився до працюючих, а до лінивих — зі зневагою, іноді з іронічною насмішкою, іноді з обуренням та завжди осудливо. Скільки про це існує прислів'їв і приказок!

Тяжко тому жити, хто не хоче робити.

Не журися, а за діло берися.

На охочого робочого все знайдеться діло.

Маленька праця краща за велике безділля.

Хто дбає, той і має.

Бджола мала, а й та працює.

Українські прислів'я, які засуджують лінощі, часто викликають у нас сміх.

У ледачого хазяїна й чоботи з ніг украдуть.

Лінивий у своїй хаті змокне.

У лінивого піч до спини пристала.

Лінивому жить весело, та їсти нічого.

Ледачі руки не рідня розумній голові.

Мозковий штурм

Усі сьогодні прийшли в чистий клас, а в їдальні на вас чекає смачний обід. Хто про це потурбувався?

Щодня всі дорослі зайняті важливими справами. Вони будують міста, водять автомобілі, печуть різні вироби з борошна, працюють у полі, на заводах і фабриках.

Уявіть собі на мить, яким було б наше життя, якби дорослі не виконували цю роботу. Наприклад, на роботу не вийшли вчителі. Що було б?

Не прийшов на роботу пекар?

Не вийшов на роботу водій?

Не вийшов продавець?

Не прийшов лікар?

Завдання з власного досвіду

Розкажіть, які почуття викликає у вас організована, енергійна, працююча людина (яку ви знаєте), що береться за непросту справу із завзяттям, робить її старанно й сумлінно.

А яке враження на вас справляють лінощі, які ви спостегігаєте в житті?

Подумайте, кому важче жити: лінивому чи працюючому?

Які наслідки працюючості та лінощів ви спостерігали або мали самі?

Найгірші наслідки ліні випробовує на собі людина, яка має певні таланти, але знищує їх через власну бездіяльність. Про це розповідає нам біблійна притча про таланти (Мт. 25, 14–30). І хоч слово «талант» ми вживаємо в значенні здібностей, а в притчі воно означає гроші, йдеться про те, до чого може призвести бездіяльність.

Притча про таланти

Один чоловік, від'їжджаючи до чужої країни, прикликав рабів і доручив їм свій статок. Одному дав п'ять талантів, другому — два, а третьому — один. Кожен із рабів отримав за своїми здібностями. Раб, який отримав п'ять талантів, уклав їх у справу й отримав ще п'ять. Той, що отримав два таланти, зробив те саме й отримав ще два. А той, що отримав один талант, подумав, що краще закопати в землю, щоб не загубити.

Прошло багато часу. Господар повернувся. Прийшов перший раб, повернув господареві замість п'яти десять талантів і отримав похвалу від господаря. Другий раб приніс чотири таланти, господар похвалив і його.

Прийшов третій раб і повернув своєму господареві один талант. Господар запитав: «Де твій прибуток?». Раб відповів, що його немає, бо талант був закопаний у землю. Розгнівався господар на свого ледачого раба, відібрав у нього один-єдиний талант і віддав тому, у кого було десять талантів.

Усякому, хто працює і має, дасться і примножиться, а в того, хто лінується, забересться і те, що має.

Запитання:

- А. До чого призвела бездіяльність ледачого раба?
- Б. Чи актуальна нині ця притча?
- В. Як ви розумієте вислів «закопати талант»?

У давнину паперових грошей не було, а ходили тільки монети із золота, срібла або міді. Гроші ці міряли на вагу, а талант — це міра ваги. Учені порахували, що талант у євангельські часи дорівнював шести тисячам динаріїв. Один динарій був середнім заробітком за трудовий день.

Якщо вважати, що середня плата за один день у нашій країні на початок 2022 року становила близько 500 гривень, то шляхом нескладних обчислень можна визначити, що один талант — це близько 3 млн гривень.

Величезні суми, які отримав кожен із притчі у своєму управлінні, свідчать про те, що слуги були управителями великих господарств або цілих областей.

Існує багато людей, які не знають слова «потрібно», а цілком віддаються прагненню «хочу». Коли їх просять про допомогу, вони починають виправдовуватися: це я не зможу зробити, це хтось інший зробить, це не обов'язково робити. І тут не йдеться про «не можу», людина перебуває в стані «не хочу».

Про п'ятикласника і сортування сміття

Богданчик багато знав про сортування сміття. Ще дошкільнятком він допомагав батькам розділяти відходи на папір, скло, метал і рештки їжі. У початковій школі він ще більше дізнався про вторинну переробку сировини та підживлення ґрунту.

Але тепер він — п'ятикласник, у нього багато уроків, проєктів, завдань і різних справ. Сьогодні він довше поспав і вже спізнювався на шкільний автобус. А тут ще й матуся попросила занести пакет з паперовим сміттям до найдальшого кутка подвір'я. Богдан полінувався та закинув його до найближчого контейнера, призначеного для металу.

А в школі на уроці він здобув знання про те, що метал переплавлять і виготовляють з нього нові вироби. Що ж йому робити? Як виправити ситуацію?

Наталія Лахман

Запитання:

- А. Чи мав знання Богдан про сортування сміття?
- Б. Яку помилку він допустив і що було причиною?
- В. Чи можна розв'язати проблему хлопчика?

Чи сортує ваша родина сміття?

Чому важливо використовувати вторинну сировину?

Як працелюбність у сортуванні сміття допомагає зберегти довкілля?

Праця і лінощі в казках

Український народ завжди засуджував ледарство та неробство. Пригадайте знайомі вам змалку казки «Колосок», «Дідова дочка й бабина дочка», «Золотий черевичок».

- Які ще казки про ліню і працювитість можете пригадати?
- Розкажіть, які працювиті персонажі є в цих казках.
- Які герої казок вирізнялися лінощами?
- Яка доля спіткала казкових ледарів?
- Поясніть, чому, на вашу думку, лінива вдача нікому не принесла щастя в житті, зате всім завдала за найкращих обставин прикрощів, а за найгірших — справжньої біди.

1. Артзавдання «Дерево працелюбності»

Намалюйте дерево працелюбності та прикрасьте його яблучками-словами. На кожному з яблук напишіть якості, які потрібні, щоб досягти хороших результатів і задоволення від своєї праці.

Наприклад: *натхнення, творчість, невтомність.*

2. Storytelling («Розповідаємо історію»)

Використавши всі слова з таблиці, придумайте та запишіть власну історію, у якій оспівується працелюбність.

Іменники	Прикметники	Дієслова
донька	втомлена	радіти
вечеря	відповідальна	допомагати

3. Математика успіху

Складіть формулу. Зробіть висновок, чому дорівнює сума доданків натхненної працелюбності.

Здатки та здібності + праця та наполегливість +
+ правильна організація дозвілля + натхнення серця = ???

Проектне завдання

Напишіть листа працювитуму однокласнику чи однокласниці, щоб вони поділилися власним досвідом подолання лінощів.

9. Що вибираємо у своєму житті: сміливість чи боягузтво?

Яка чеснота, на вашу думку, найнеобхідніша, щоб долати почуття страху та розгубленості, зберегати стійкість у складній ситуації?

1. Асоціативний кущ.

- Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «сміливість»?
- Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «боягузтво»?

2. Бліцзавдання. Назвіть прояви поведінки людини, які можуть засвідчити її сміливість.

ТОПінформація

Серед усіх людських чеснот особливе місце належить сміливості, яка з давніх-давен привертає увагу багатьох науковців, філософів, педагогів і психологів. Спочатку сміливість була суто чоловічою чеснотою. У стародавньому суспільстві вона втілювалась у відвазі, в умінні захистити сім'ю, рід від ворогів і принести здобич. Смілива людина зазвичай була високою, з натренованими м'язами, фізично міцною. Але сміливість — це не тільки про фізичну досконалість. Ця чеснота також пов'язана з вибором у ситуації, коли є певні ризики. Однак вона не має нічого спільного з безглуздою зухвалістю.

Нині поняття «сміливість» частіше розуміють у ширшому сенсі: як синонім моральної міцності, твердості в обстоюванні етичних переконань, що не зважає на мож-

ливі втрати, не лише фізичні, а й матеріальні, соціальні, психологічні. Вона переважно виступає як громадська позиція і дедалі більше втрачає значення суто чоловічої чесноти. Тепер ми цілком можемо вживати вислови «смілива жінка» або «смілива дитина». В етиці сміливість — чеснота величі духу, яка дає можливість зустрічати небезпеку та труднощі рішуче й без страху. Сміливість дає силу протидіяти спокусам і творити правду. Вона містить такі три принципи: 1) рішучість волі; 2) силу відчуттів; 3) енергію прагнення.

Сміливість необхідна для того, щоб говорити правду, адже це основа всіх чеснот. Погляньте на сміливу людину: вона правдива, відкрита, щира, благородна, у неї чесний і чистий погляд. До такої людини відчуваєш довіру. Погляньте на іншу: хитрий погляд, лицемірство в поведінці, бажання догодити, відведені від співрозмовника очі. Таким зазвичай буває боягуз.

Головні риси, що властиві сміливій людині: стійкість у біді, непохитність у боротьбі, духовна міць, відвага, зібраність під час небезпеки та постійність. Високе значення сміливості в різних формах її проявів неодноразово підкреслювали провідні мислителі різних народів, епох і культур. Ось деякі приклади цих міркувань.

Цицерон (І ст. до н.е.),
римський політик та філософ:
*«Доброчесність, яка противиться
прийдешньому злу, називають сміливістю».*

Овідій (І ст. до н.е.), давньоримський поет:
*«Щасливий, хто сміливо бере
під свій захист те, що любить».*

Жан-Жак Руссо (1712–1748),
французький філософ:

«Не треба змішувати сміливість із нахабством і грубістю: немає нічого більш несхожого й зі свого джерела, і за результатом».

Марк Твен (1835–1910),
американський письменник:
*«Сміливість — це опір страху,
а не його відсутність».*

Бенедикт Спіноза (1632–1677),
нідерландський філософ:
«Страх виникає внаслідок безсилля духу».

Іван Багряний (1906–1963),
український письменник:
«Сміливі завжди мають щастя».

Олена Теліга (1906–1942),
українська поетеса:
*«Вмій сказати "ні", коли від тебе вимагають
сказати — "так"».*

Нора Ефрон (1941–2012),
американська кінорежисерка:
«Будь героєм свого життя, а не жертвою».

Ліна Костенко (нар. 1930),
сучасна українська поетеса:
*«Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки».*

Чи погоджуєтеся з висловами відомих людей про сміливість? Відповідь обґрунтуйте.

Яскравий приклад особистої сміливості та прояву величчю духу — оповідання про Давида та Голіафа із 17 глави першої книги Шмуеля, яка входить до складу священної юдейської збірки Танах. Ця історія також міститься в Старому Завіті Біблії.

Історія про Давида та Голіафа

Народжений у місті Вифлеємі Давид був одним із царів Ізраїлевих. Обдарований від Бога фізичною красою та багатьма талантами, у молоді роки він вирізнявся хоробрістю та вірою. Ще хлопцем, завдяки своїм музичним здібностям, вроді та іншим якостям, отримав запрошення до царського двору, щоб грою на арфі заспокоювати схвилюваний та запаморочений дух царя Шаула. Давид дуже сподобався Шаулу, і цар зробив його своїм зброєносцем.

Почалася кровопролитна війна ізраїльтян із філістимлянами, на початку якої Давид повернувся до своїх обов'язків у батьківському домі, де він ще змалку випасав худобу. Прийшовши одного разу до військового табору, щоб принести їжу своїм братам, Давид побачив філістимлянського велетня Голіафа. Він був надзвичайно сильним воїном величезного зросту: 6 ліктів із п'яддю (2 метри 89 сантиметрів). Велетень був одягнений у міцну броню вагою приблизно 57 кілограмів і мідні наколінники, на голові його красувався мідний шолом, у руках — мідний щит; у нього спис був таким важким, що лише його наконечник важив близько 7 кілограмів, а в руках у нього був важкий меч.

Сорок днів він викликав будь-кого з ізраїльських воїнів на поєдинок, кажучи: «Чого ви вийшли й стаєте до бою? Хіба я не філістимлянин, а ви не раби Шаула? Виберіть собі одного, і нехай виступить проти мене! Коли він зможе боротися зо мною і мене вб'є, ми будемо вашими рабами, а коли я подужаю його та вб'ю, ви будете нашими рабами й будете нам служити».

Жоден воїн не наважився битися із цим велетнем, сам лише вигляд якого наводив жах і говорив про результат цього бою. Проте юний Давид, усвідомлюючи, яке майбутнє чекає на народ, вирішив вступити у двобій, хоча від цього кроку його відмовляли і старший брат, і сам цар Шаул. Наполегливість Давида, його віра в Бога, палкі молитви перемогли сумніви царя, який наказав дати хлопцеві свою зброю.

Але Давид відмовився від важкого озброєння і, узявши лише палицю, мішок із камінням та пращу (мотузка — пристрій для кидання каміння), виступив проти озброєного філістимлянина. Зі слів Голіафа «...що ти йдеш на мене з палицею і з каменями, хіба я собака?» можна припустити, що Давид удався до тактичних хитрощів: відволікаючи увагу палицею в правій руці, він заховав пращу в лівій, що дало йому змогу наблизитися до супротивника та завдати несподіваного й нищівного удару, «так що камінь устримився в лоб його і він упав обличчям на землю». Потім Давид стратив Голіафа. Це забезпечило перемогу ізраїльтянам. Філістимляни, побачивши, що їхній богатир загинув, накивали п'ятами.

Перемога над Голіафом вирішила результат битви, змінила весь хід палестинсько-ізраїльської війни, звільнивши народ від загрози іноземного рабства та пригноблення. Уславлений Давид повернувся до царського двору й був поставлений головнокомандувачем, став народним улюбленцем, а згодом царем і пророком.

ТОПінформація

Які висновки можна зробити із цього оповідання? По-перше, учинок Давида показує, що сміливість — категорія духовна, іноді не має нічого спільного з фізичною силою, здоров'ям, а з нахабством та зазнайством і поготів. Основа сміливості, як і інших чеснот, — любов і віра. Зокрема — любов до своєї країни та свого народу, що робить мужніми не тільки воїнів, а й жінок та дітей, які відважно йдуть на страждання і навіть смерть заради своєї Батьківщини.

Викресліть зайве

Прочитайте запитання. У ланцюжках відповідей знайдіть зайві, тобто неправильні.

- Ким ніколи не був Давид?
Пастух • Воїн • Зброєносець • Полководець • Музикант • Купець • Цар • Пророк • Священник
- Якою зброєю Давид переміг Голіафа?
Страх • Обачливість • Сміливість • Розрахунок

Поміркуймо разом

- Чому Давид зважився на двобій із велетнем Голіафом?
- Які причини перемоги Давида над Голіафом?
- Яку зброю обрав собі Давид?
- Яке озброєння ви б хотіли взяти із собою в життя: зброю Голіафа чи зброю Давида? Чому?
- Хто чи що спонукало Давида до героїчного вчинку?
- Чому велетень зазнав поразки?
- Чи можна вважати Давида патріотом?

Сила прикладу

Чи знаєте ви людей, які виявили сміливість заради захисту нашої Батьківщини? Наведіть приклади.

Гра «Сміливий учинок»

Об'єднайтеся в три групи, проаналізуйте різні ситуації та запропонуйте сміливий вихід.

Перша група. Ви побачили, що маленька дитина опинилася на краю високого берега глибокої річки.

Друга група. Ви з друзями заблукали в лісі. Вечоріє.

Третя група. Ви боїтеся залишатися вдома на самоті. Але батьків одночасно терміново викликають на роботу. Узяти вас із собою в них немає можливості.

Репортерська сумка

Оберіть жеребкуванням першого репортера, який має взяти інтерв'ю у своїх однокласників. Репортер опитує охочих відповісти на перше запитання. Далі свої права передає тому, чия відповідь була, на його погляд, найкращою.

Запитання з репортерської сумки:

- Чи були у вашому житті сміливі вчинки? За яких обставин?
- Як можна подолати боягузтво?
- Де межа між сміливістю та безглуздям?
- Чи буває страх виправданим?
- Чи соромно боятися?

Проектне завдання (на вибір):

1. Підготуйте плакат про власний сміливий учинок або сміливий учинок інших людей. Розкажіть, як усе відбувалося.
2. Створіть презентацію на тему «Сміливий учинок». Розкажіть представлену історію.

10. Що притаманно щедрості й захланності?

Добре мати приятні стосунки з іншими, але іноді вони не можуть тривати довго або взагалі не складаються між деякими людьми. Бо на заваді їм стають погані людські якості. Як ви думаєте, які саме? А які риси допомагають гарним взаєминам?

Сьогодні на уроці досить часто будемо чути слова «жадібність» та «щедрість». Ми детально розглянемо, що вони означають, чим відрізняються та як кожна із цих рис характеру впливає на якість людських стосунків.

★ **Артзавдання.** Розгляньте ілюстрації та опишіть, які риси, на вашу думку, притаманні зображеним особам? Чи викликають вони у вас симпатію? Поясніть чому. ★

Словник понять і термінів

Щедрість — чеснота нескупої і незажерливої людини, яка охоче ділиться своїм майном, коштами або чимось іншим, у разі необхідності не шкодує витратити що-небудь своє заради іншого.

Скупість — протилежність щедрості; якість людини, яка уникає витрат, надмірно ощадлива, стримана у вияві допомоги.

Захланність — жадібність, жага до накопичення речей.

Упродовж усієї історії людства жадібність завжала й шкодила людям, породжувала безліч негідних учинків. Через неї відбувалися злочини, зради, спалахували війни. Чому жадібність може стати причиною таких страшних речей?

Часто захланність стримує прояви великодушності й доброти. Людині, з одного боку, наче й хочеться бути щедрою, а з іншого — ділитися все-таки шкода. Тоді вона відчуває докори совісті, їй стає соромно за себе.

Щедрі й жадібні люди траплялися завжди: і сьогодні вони є, і були багато-багато років тому. Про це нам розповідає Біблія. Не тільки розповідає, а й навчає життєвій мудрості, застерігає від користолюбства, надмірної любові до багатства, бо за нього не можна придбати головного — самого життя. Про це яскраво свідчить притча про нерозумного багатія.

Притча про нерозумного багатія

В одного багатого чоловіка добре вродила нива. І міркував він сам собі: що мені робити? Немає куди мені зібрати плодів моїх. І сказав: ось що зроблю — зруйную житниці мої та збудую більші, і зберу туди весь хліб мій і все добро моє. І скажу душі моїй: душе, багато маєш добра, що лежить у тебе на багато років: спочивай, їж, пий, веселись. Але Бог сказав йому: нерозумний! Цієї ночі душу твою візьмуть у тебе; кому ж дістанеться те, що ти наготував? Так буває з тим, хто збирає скарби для себе, а не в Бога багатіє.

Запитання. У чому полягає головна ідея притчі про нерозумного багатія? На прикладах із життя аргументуйте свою відповідь.

Притча завершується словами: «Так буває з тим, хто збирає скарби для себе», тобто ставить власне «я» (его) понад усе. Таких людей зазвичай називають егоїстами.

Притча спонукає і нас, сучасних людей, збагачуватися духовно. Що це означає? Не вважати головною метою життя матеріальне благополуччя, яке, по-перше, можна дуже швидко втратити (криза, грабіж, пожежа, стихійне лихо, війна тощо), а по-друге, воно віднімається від людини за межею земного життя, де все матеріальне стає некорисним і непотрібним. Необхідно прагнути інших, духовних скарбів: віри, надії, смирення, любові, лагідності, терпіння, милосердя. Усього того, що називають людськими чеснотами. Прикрашати ними своє серце, збагачувати цими рисами свою особистість.

Але не тільки в цьому сенс притчі. Багатій, головний персонаж притчі, не подумав, що плоди праці — це те, чим можна поділитися, підтримати нужденних. Він вирішив, що багатство йому дано для розваг — їсти, пити й веселитися.

І для кожного з нас у цьому є урок. Ми повинні зрозуміти, що тільки тоді в нас буде гарне життя, гармонійний стан душі, коли будемо віддавати частину своєї праці, сил, часу й здібностей іншим людям. Це називають служінням одне одному, проявом любові до ближнього. Отже, щоб придбати справжнє багатство, нам треба ділитися тим, що маємо, зігрівати знедолених своїм теплом, щастям і благополуччям, не скупитися на добру справу й слова.

Об'єднайтеся в три групи. Обговоріть відповіді на поставлені запитання, проведіть паралелі із ситуаціями з власного досвіду.

Перша група. Чи може прагнення до багатства бути головною метою життя?

Друга група. Що відчував багатій, коли розмірковував про своє життя?

Третя група. Чи обов'язково бути багатими, щоб ділитися з іншими?

Прочитайте притчу ченця Варнави (Саніна).

Жадібність і Щедрість

- Жадібність, ей, Жадібність, дай велику каструлю!
- Не дам, самій мало!
- Жадібність, ей, Жадібність, дай каструлю меншу!
- І меншу не дам!
- Жадібність, ей, Жадібність, дай тоді найменшу!
- Сказала, що не дам, значить, ніяку не дам!
- Ну не хочеш, як хочеш! На тобі тоді пиріжок!
- Давай! А чому тільки один? Ти ж, адже, Щедрість!

– Так я і хотіла тобі побільше дати. А ти посудини не дала!

Так Жадібність сама себе й покарала.

Запитання:

А. Чому Щедрість дала тільки один пиріжок Жадібності?

Б. Чи можете ви навести приклади, коли жадібність була причиною чиїхось негараздів?

Інтелект-квіз

Портрет протилежностей

Складіть «Портрет протилежностей» на підставі власного досвіду спілкування зі щедрими та жадібними людьми.

Він / вона — щедрий / щедра, а отже	Він / вона — жадібний / жадібна, а отже
доброзичливий / доброзичлива	егоїстичний / егоїстична
відкритий / відкрита	закритий / замкнута
співчутливий / співчутлива	недоброзичливий / недоброзичлива

Швецарський сир

Виділіть у поезії Наталії Май «Даруй добро» поради, як стати щедрою людиною.

Даруй добро

Коли з'являється дитина, Господь запалює зорю,
І тихо, наче у раю, по небосхилу пісня лине.
І скільки тій зорі світить, не зна ніхто на цілім світі,
Тож треба вірити й любити, і кожен день добро творить.
Даруй добро на цілий світ, даруй добро — віддай, що маєш.
Даруй добро: багато літ нехай зоря твоя палає.
Хто за буденним не жаліє, хто віри в Бога не згубив,
Той, хто в житті хоч раз любив, — свою зорю тобі відкриє.
І скільки тій зорі світить, не зна ніхто на цілім світі,
Тож треба вірити й любити, і кожен день добро творить...
(Скорочено)

Незакінчене речення

Продовжте речення.

- Щедра людина — це та, яка...
- Жадібна людина — це та, яка...
- Багата людина — це та, яка...
- Скупа людина — це та, яка...

Абракадабра

Серед великої купи літер приховані прислів'я. Віднайдіть їх та поясніть їхню головну думку.

Фапртжиттяапро даєтьсяапро наап добріапро
справицукецуваразіва добромівап налитеівап
серцелор вік не тирппрохолоне доброщгг робицук —
дщлшогдобро йнамстиотримаєш будевардобреіва
ім'ярокращецуабагатства апводнієювап рукоювр
збирайирліншою тимсероздавай укнуне хвалися
кенрсріблом кеіуа — хвалися векр доброміотіуол.

Вправи для юних філософів

1. **Дискусійне запитання.** Чи завжди треба ділитись з іншим тим, що маєш?
2. **Шукаємо мудрість.** Об'єднайтеся у дві групи. З'ясуйте, яка головна думка міститься в кожному вислові. Порівняйте роботу груп, визначте, чи спільними були результати.

Шота Руставелі (XII — поч. XIII ст.), грузинський поет:
«Хто бере — усе той витрачає, хто дає — усе придбав».

Зі Священного Корану: *«Не будь скупий, наче твоя рука прикута до шиї, та не витрачай надміру, щоб не лишився ти осудженим та збіднілим!»* (сура аль-Ісра, аят 29).

Творча справа «Щедрий стіл»

Уявіть собі, що ви щедро накриваєте стіл, за який маєте запросити друзів. Викладіть довге біле полотно (2-3 метри) або кілька аркушів ватману. Кожному учневі треба взяти акрилові чи інші кольорові ниточки. Викладіть із ниток символічний дар для гостя, прокоментуйте символ, який зобразили, і поясніть, кого і чому запросили до щедрого столу.

Підтвердіть або спростуйте думку, обов'язково обґрунтовуючи свою позицію.

1. Жадібність заважає людині бути доброю.
2. Багатство — це і благословення, і випробування.
3. Чим більше збагачується людина, тим менше їй хочеться багатіти.
4. Усі бідні люди жадібні.
5. Багатство повинне допомагати людині вдосконалюватися, простувати шляхом добра, а не зла.
6. Багатство само собою — не зло.

1. Чому жадібність вважають однією з найогидніших людських вад?
2. Чи є різниця між жадібністю та ощадливістю? У чому вона?
3. Визначте головну думку вірша:

Тому, хто просить, не відмовляйте.
 Нещасним, вбогим — дайте їм, дайте.
 Явіть милосердя — хто як може,
 То справа честі, то діло Боже.
 Допоки гріх панувати буде,
 На цьому світі не зникнуть люди,
 Які простягають руку часто.
 Дайте убогим, дайте нещасним!
 Скільки їх нині? Краще б не знати,
 Рук, що простягнуті. Дайте їм, дайте!
 Щиро, з любов'ю і без нотацій.
 Бог вас возлюбить. Богом — воздасться.

Сергій Рачинець

Проектне завдання (на вибір):

1. Перегляньте свої іграшки, книжки та речі й порадьтеся з батьками, що б ви могли пожертвувати іншим.
2. За QR-кодом перегляньте відео «Корисні підказки. Про жадібність та щедрість». Визначте його головну думку.

11-12. Чим відрізняються люди, яким властива погорда і скромність?

Прочитайте українські прислів'я. Поміркуйте й скажіть, про яку рису тут ідеться: погану чи добру?

Думками високий, та справами низький.
Про мене, Семене, хай усі коло мене, аби я зверху!
Уражена пиха має сотню пазурів.
Де пиха очі застилає, там світло вже не пробиває.
Се таке, що не уступить ні кінному, ні пішому.
Гордині багато, а розуму мало.
Не хвали сам себе, нехай тебе інші хвалять.
Хвалять — не гордись, учать — не сердись.
Не пишайся званням, а пишайся знанням.
Держи голову високо, та не задирай носа.
Високо літаєш, та низько сядеш.
Задер носа — й кочергою не дістанеш.
З великої хмари малий дощ.
З високого коня почесніше, але гірше падати.

Друзі, чи бачили ви в житті вчинки гордих людей і людей скромних?

- Чи приємно було спостерігати за їхніми діями?
- Чи прикрашає людину скромність?
- Чи потрібно скромній людині сказати, що вона краща?
- Чи легко в наші дні бути скромним?
- Чи знаєте ви різницю між гордістю і погордою?
- Як ви розумієте вислів Бруно Ферреро: «Великі чи малі – сповнені гордоців завжди немудрі»? Чи згодні ви з цією думкою? Відповідь обґрунтуйте.

Усім відомо, як нелегко працювати й спілкуватися з кимось гордовитим. Та невже людина не повинна нічим пишатися? Зовсім ні, просто не личить перебільшувати власні досягнення, виставляти напоказ добрі справи, вихвалитися своєю довершеністю. Часто нас турбує думка: добре, що я набагато кращий, ніж мій сусід по парті, ніж хлопчик з будинку навпроти; адже я добріший, одягаюся краще, не лаюся, не курю, не обманюю. Ця думка розростається і перетворюється на величезну бульбашку зарозумілості, за якою людина поступово перестає бачити свої недоліки. Якщо цей процес не зупинити, то незабаром у власних очах така людина стає верхом досконалості, велетнем, навколо якого метушаться не гідні уваги дрібні мурашки, на яких при нагоді можна й наступити чи розчавити.

Через погорду людина може обманюватися, вона перестає реально оцінювати свої досягнення і недоліки, починає жити у світі пихатих ілюзій. Однак у ситуації, коли необхідно буде проявити справжню силу волі й характер, сміливість і мужність, у гордого внутрішнього велета підкосяться ноги, він упаде й розсиплеться.

Прояви погорди можуть бути найрізноманітнішими й породжувати різні етичні недуги. Ось деякі приклади:

Прояви погорди	Етичні недуги
прагнення влади й відкрите презирство до людей, у яких нижче соціальне становище	чванливість, пиха, гордовитість, самозвеличення, зарозумілість
егоїзм у поєднанні з невихованістю, що демонструють готовність людини йти на все заради власних інтересів	хамство, нахабність, безцеремонність, зухвалість, безсоромність, черствість
жага слави та визнання	пихатість, хвастощі й самовпевненість
себелюбство	самозакоханість і самовдоволення

Одне з найяскравіших зображень хворобливої людської погорди — історія будівництва та руйнування Вавилонської вежі, розказана в Старому Завіті (книга «Буття») та юдейській Торі (перша книга Мойсея, яка має назву «Берешит» — «На початку»). Оповідь про те, що гордовите прагнення призводить не до творчої і плідної діяльності, а, навпаки, до руйнівних наслідків, відсутності взаєморозуміння і навіть соціальних катастроф.

Історія про Вавилонську вежу

Спочатку всі люди розмовляли однією мовою. І от почали вони будівництво міста й вежі заввишки до небес: «Зробимо собі ім'я раніше, ніж розійдемося по поверхні всієї землі».

Спорудження вежі було не чим іншим, як прямим протестом проти Творця, хоча бунтівники не були одностайними у своїх цілях. Одні хотіли піднятися на небо й оголосити війну Творцеві або поставити на Його місце ідолів, яким вони вклонятимуться. Інші не заходили так далеко у своїх задумах, обмежуючись скромнішим наміром пробити небосхил градом стріл і списів.

Багато років будувалася вежа. Вона досягла нарешті такої висоти, що каменяреві з ношею за спиною доводилося довго підніматися із землі на вершину.

Удень і вночі кипіла робота. Нарешті Творцеві, що споглядав за гордовитим наміром людей, увірвався терпець. Він звернувся до янголів і звелів їм спуститися на землю та змусити будівельників заговорити різними мовами. Сказано — зроблено.

Тоді люди перестали розуміти одне одного, і це виявилось нездоланною перешкодою для подальшої спільної справи. Її учасники розійшлися по всіх усядах і поселилися в різних краях. На місці недобудованої вежі згодом виникло місто Вавилон, що означає «змішання».

Запитання:

1. Чому було припинено будівництво вежі?

2. Яким було покарання для будівельників?
3. Як ви думаєте, чому задум людей в історії про Вавилонську вежу можна назвати аморальним і небезпечним?
4. Пригадайте якусь спільну справу в класі, коли всі учні були однастайні і коли виникали суперечності. Порівняйте результати роботи.
5. Чи відоме вам значення крилатого вислову «вавилонське стовпотворіння»?
6. Перегляньте за посиланням мультфільм «Вавилонська вежа» й визначте, що додаткового ви дізналися.

Артзавдання. Дайте відповідь на запитання одним словом або словосполученням.

1. Чи впізнаєте ви будівлю на картині голландського художника XVI ст. Пітера Брейгеля Старшого?
2. Які почуття викликає зображена споруда?
3. Чого досягли будівельники Вавилонської вежі?

Словник понять і термінів

Скромність — моральна якість, якій властива відсутність завищеної самооцінки та пихатості і яка вирізняється лагідністю, доброзичливістю та ввічливістю.

ТОПінформація

Скромність — це не слабкість, вона нерідко потребує мужності й сили. Скромна людина докладає зусиль, щоб не привертати особливої уваги до себе чи до своїх здібностей. Скромність допомагає поводитися з іншими тактовно й бачити себе без надуманих прикрас.

Скромність важлива ще й тому, що вона втримує від хвастощів. Тож скромна людина не дратує інших і не дратується сама. Дослухається до слухних порад. А пихаті люди не в змозі сприймати поради, адже переконані, що ніколи не роблять нічого неправильного. Скромні, навпаки, знають, що можуть помилитися, і вдячні за підказку, допомогу й добру настанову. Якщо людина прищепила собі скромність, то поважатиме й інших. На Сході споконвіку вважали, що сила людини в її слабкості, скромності.

Отже, скромність — це одна з найбільших чеснот особистості, якість гідної людини, яка може пишатися сім'єю, вірою, культурою, країною, не ставлячи себе вище за інших.

Друзі, прочитайте життєву історію.

Лесик

Лесик стримувався вже другий урок. Терпіти й мовчати дуже нелегко, бо йому хочеться вигукнути на весь клас:

— А мій тато — Герой України! Бо він на війні, хоч і був пораненим, витягнув із-під ворожого обстрілу своїх товаришів! Отакий мій татусь!

Але мама порадила цього не робити. Лесик заперечив їй і наполягав, що треба всім сказати. Тоді матуся пояснила, що не в усіх у класі є татусі: в одного — загинув, у другого — уже рік за кордоном, а в інших — батьки розлучені.

— Будь скромним! — підсумувала мама. — Це прикрашає людину!

Як учинити Лесику?

Наталія Лахман

Запитання:

- А. Яке нестримне бажання мав хлопчик?
- Б. Що йому порадила матуся?
- В. Чи погоджуєтеся ви з порадою Лесикової мами?
- Г. У вашому житті траплялося щось схоже на історію Лесика?

Ознайомтеся з порадами видатного українського педагога Василя Сухомлинського щодо скромності.

- Будь скромним. Скромність — це дисципліна людських взаємин, учинків, бажань, почуттів і думок.
- Умій правильно оцінювати свої позитивні й негативні риси. Хоч би скільки тебе хвалили, знай, що ти далекий від досконалості.
- Найбільших успіхів у навчанні досягають ті, хто скромно оцінює свої здібності.
- Скромність — рідна сестра працьовитості, старанності, наполегливості. Хвальки ніколи не бувають старанними трудівниками.
- Задовольняючи свої потреби, ти повинен проявляти благородство, стриманість, витримку. Це не тільки скромність. Це щось вище й значніше: владарюючи над своїми потребами й пристрастями, ти підносиш свою духовну суть.

Яка з порад вам подобається найбільше? Чому?

Інтелект-гра «Adopt me! Pets» («Приручи мене!»)

Пройдіть усі рівні інтелект-гри, зібравши максимальну кількість петів.

Рівень 1. Поясніть вислів

*Скромність проявляється в словах,
одязі, у поведінці, у справах.*

Хто надає найґрунтовніше пояснення, отримує пета.

Рівень 2. Підтвердьте або спростуйте думку

Не прагнення підвестися над іншими, а скромність робить людину щасливою.

Хто надає найґрунтовніше пояснення, отримує пета.

Рівень 3. Працюємо в групах

Об'єднайтеся у дві групи. Кожна група має прочитати історію та відповісти на запитання. Представник групи коротко повідомляє результати роботи й отримує пета.

Перша група

Татова порада

Хлопчина вбіг із двору в хату,
До тата голосно гука:
— А я провідав у лікарні
Свого найкращого друга.
Тож правда, тату, я — чутливий
І маю серце золоте?
Замисливсь тато на хвилину
І так сказав йому на те:
— Коли тебе в тяжку хвилину
Людина виручить з біди,
Про це добро, аж поки віку,
Ти, синку, пам'ятай завжди.
Коли ж людині щиросердно
Ти зробиш сам добро колись, —
Про це забудь, аж поки віку,
Мовчи й нікому не хвались!

Лідія Компанієць

Запитання:

1. Яка головна думка вірша?
2. Чи можна хлопчика назвати скромним?
3. Чим ця розповідь повчальна для вас?

Друга група**Пелюстка і квітка**

На грядочці виросла гарна квітка жоржини. Біла, як мрамур, духмяна. Літають над нею бджоли й джмелі, беруть нектар.

У квітці сорок дві пелюстки. І ось одна з них загордилася:

— Я найкраща. Без мене й квітка не квітка. Я найголовніша. Ось візьму й піду — що мені?

Напружилася, вилізла з квітки, скочила на землю. Сіла в куці шипшини й дивиться, що ж квітка робитиме? А квітці байдуже, усміхається сонцю, скликає до себе бджіл і джмелів.

Пішла собі Пелюстка. Аж зустрічає Муравлика.

— Ти хто? — питає Муравлик.

— Я — Пелюстка. Найкраща. Найголовніша. Без мене квітка не квітка.

— Пелюстка? Знаю пелюстку я у квітці, а на двох тоненьких лапках не знаю.

Ходила Пелюстка, ходила до вечора й засохла. А квітка цвіте.

Ось така, бачте, казка. Квітка й без однієї пелюстки — квітка. А пелюстка без квітки — ніщо.

Василь Сухомлинський

Запитання:

1. Чому Пелюстка вважала себе найголовнішою та найкращою?
2. Чому вона засохла?
3. Яка основна думка оповідки Василя Сухомлинського?
4. Чи можна Пелюстку назвати скромною?
5. Чому ця розповідь повчальна для вас?

Рівень 4. Конкурс гумору

На аркуші паперу намалюйте фігурку або контур людини. Це — містер або міс Зарозумілість. Розташуйте на одязі або аксесуарах вислів, що свідчить про зарозумілість. Наприклад, корону з написом «I'm №1» чи «Ха-ха. Я виграв (виграла)!». Намалюйте бульбашки навколо фігури й заповніть їх думками зарозумілої людини. Сформулюйте одним реченням, до яких наслідків можуть призвести такі думки.

Хто виконає завдання, отримує пета.

Рівень 5. Ліки від погорди

Об'єднайтеся в три групи. Підготуйте та презентуйте рецепт під назвою «Ліки від погорди». Він може починатись такими словами:

- Ставтеся до людей так, як ...
- Виявляйте повагу й ...
- Зрозумійте, усі люди ...
- Сприймайте людей такими, якими вони є, навіть ...
- Щодня щиро ...
- Виявляйте до співрозмовника ...
- Старайтеся спочатку зрозуміти ...

Найкращий рецепт визначають через голосування і нагороджують петом-легендаркою.

Рівень 6. Висловте думку

- Як ви вважаєте, чи може скромність бути надмірною?
- Чи може надмірна скромність заважати розвитку особистості?

Найбільш обґрунтована відповідь заслуговує пета.

Порада від Софії

Погорда може виражатися не тільки словами, а й поведінкою. Якщо бажаєте жити щасливо, позбавтеся гордині, бо вона породжує незадоволення, неприємні відчуття не тільки у вас, а й в оточення. Біблія свідчить: «Захоплене гординою серце розпалює сварку» (Прип. 28:25).

Проектне завдання

Пропонуємо зайнятися самовихованням та самовдосконаленням. Ознайомтеся з таблицею. Які з указаних проявів характеру скромної та гордовитої людини притаманні вам? Чи влаштовує це вас? Якщо ні, то як виправити ситуацію?

Скромна людина	Гордовита людина
• зосереджується на праці та обов'язках; • успішно співпрацює з іншими; • уміє радіти успіхам ближніх; • визнає свої помилки й просить за них вибачення; • співчутлива, турботлива; • за свої успіхи дякує Творцеві	• зосереджується здебільшого на правах, виставляє напоказ свої успіхи та досягнення; • не вміє працювати в команді; • заздрить іншим; • дуже важко визнає свої помилки, ще важче просить вибачення; • довго ображається; • має егоїстичні цілі й намагається досягти їх заради особистої вигоди; • байдужа до потреб інших; • любить похвалу

13-14. Які наслідки гніву та прощення?

Бліцзавдання «Сила мого імені»

Запишіть у зошиті своє ім'я і пригадайте добрі риси характеру, що починаються на першу літеру вашого імені.

Наприклад:

«Мене звати Василь. Я вважаю доброю рисою ввічливість».

«Мене звати Дарина. Я вважаю доброю рисою дружелюбність».

Ви записали дуже багато гарних особистих якостей. І все ж у нашому житті замало просто мати гарні чесноти,

треба вміти ними користуватися. Ми дуже рідко знаходимо в собі сили не відповісти на зло злом. Усі сварки чи конфлікти пояснюємо тим, що хтось був першим, а ми лише відповіли на зло. Іноді все, про що думає потерпілий, — це

як «зрівняти рахунок», помститися, віддати боєм за біль.

Тема гнівної помсти трапляється в багатьох літературних творах. У них наголошується, що потрібно вчитися керувати своїми почуттями, прощати одне одному. Гнів та прощення — тема нашого сьогоднішнього уроку.

1. Назвіть дії, які асоціюються у вас зі словом «гнів».
2. Чи доводилося вам спостерігати в житті вчинки людей у гніві?
3. Чи приємно було спостерігати за такими діями?
4. Чому гнів називають ворогом серця?
5. Як ви вважаєте, що може стати протидією почуттю гніву?

Словник понять і термінів

Гнів — бурхливий вияв злості, стан нервового збудження, роздратування, обурення, здатний призвести до непередбачуваних наслідків.

Прощення — припинення обурення чи гніву за заподіяну образу або провину, відмова від бажання помсти, зміна негативного ставлення до людини на позитивне, позбавлення від болісних переживань.

ТОПінформація

Прощення — духовний шлях боротьби зі злом

Любов — природний стан людини, у якому вона народжується. Але в житті дуже часто трапляється так, що ми не тільки не вміємо й не хочемо будувати стосунки на основі любові, а й просто не бажаємо бути терплячими в

ставленні до оточення. Взаємна нетерпимість, гнів, ненависть, заздрість — саме вони, як може здаватися, рухають сучасним світом, де люди голодують і жебракують, ведуть війни, знищуючи одне одного. Історія свідчить, що всі спроби подолати зло злом призводять до абсолютно протилежних результатів.

Священні книги християн (Біблія) та юдеїв (Тора) одразу за історією гріхопадіння перших людей і вигнання їх із раю свідчать про перше вбивство й подальший розвиток людства, у якому, на жаль, було дуже багато насильства. Пізніше виробився захисний механізм рівної відплати, так званий закон таліону: око за око, зуб за зуб. На цьому законі основано майже всі сучасні правові системи, не здатні перемогти прояви зла в нашому світі, а спроможні лише його обмежити.

Ісус Христос, прийшовши на землю, запропонував людству принципово інший шлях боротьби зі злом: замість відплати кривдою за кривду, Він переконує всіх перемагати ненависть — любов'ю, заздрість — доброзичливістю, гнів — добросердям.

Питання лише в тому, як особисто ми можемо дотримуватися цих принципів. Як навчитися не відповідати на ненависть ненавистю, на гнів гнівом? До цього існує особливий підхід — прощення.

Різні душевні травми, біль, маленькі та великі образи, непорозуміння, ненависть, важкі ситуації — це все, хочемо ми чи ні, накопичується в нашому житті. Частіше за все, коли нас ображають, завдають лиха, кривдять, у відповідь ми, свідомо чи ні, чинимо з нашими ближніми так само. Укорінений у людині егоїзм стає причиною того, що вона гнівно відповідає злом на зло. Та якщо ми намагаємося відповісти тією самою монетою на образ, то самі стаємо недобрими, хоча й виправдовуємо себе тим, що хтось учинив так першим. І тому, коли когось із нас скривдили, дуже важливо не опуститися до рівня того самого зла.

Ми можемо часто нагадувати нашим близьким й знайомим про їхні провини й дорікати їм — і це шкодить насамперед нам самим, руйнуючи те добро, яке ми маємо зберігати у своєму серці. Усі накопичені рани та біль руйнують стосунки. Тож люди потребують прощення.

Прощення — необхідна умова для духовного розвитку людини. Це звільнення від почуття гніву, роздратування чи обурення щодо іншої людини, яка завдала нам неприємностей. Через прощення особистість звільняється від негативних емоцій і заново отримує можливість будувати доброзичливі стосунки з оточенням.

Запитання:

1. Що нового ви дізналися з ТОПінформації?
2. Що з прочитаного ви б хотіли використовувати у власному житті?

Пропоную прочитати оповідання англійського письменника XIX ст. Чарлза Дікенса.

Сімдесят разів по сім

Маленька Бетсі сиділа край віконця і вчила урок. Її осявало веселе сонечко. Вона почувалася щасливою, і їй дуже хотілося зробити щось, угодне Богові, Який усе так прекрасно створив на світі. Їй згадалися недавно прочитані уривки з Євангелія про те, що коли брат твій згрішить перед тобою сім разів за один день, сім разів за один день звернеться до тебе: «Я каюся», — ти маєш йому простити. Її сірі очі стали серйозними й замисленими, і вона рішуче стисла губки.

Через якийсь час Бетсі спустилася в їдальню, де знайшла тільки свого брата Фредді. Він був старшим за неї на два роки, але розумом і поміркованістю зовсім не так її випереджав, як ви, мабуть, собі уявляєте. Фредді був у прекрасному настрої.

— Який жаль! У такий день сидіти в школі! — із цими словами він кинув книжку, що була в його руках, в інший кінець кімнати.

Вона впала на підлогу розваленими аркушами, розірвавшись на обкладинці.

— Фредді! — закричала Бетсі. — Це моя «Арифметика», адже ти знаєш, як я її берегла!

— І справді твоя, — відказав він із щирим каяттям. — Я думав, що це моя. Повір мені, я не навмисне, Бетсі. Вибач мені!

— Добре, — сказала Бетсі, повільно підбираючи порвану книжку й пам'ятаючи слова Письма про вибачення образ. — Добре, я прощаю.

І потім додала упівголоса: «Раз!».

Після сніданку діти пішли до школи. Раптом Фредді закричав:

— Бетсі, який величезний собака! Очі — як жарини, і язик висить. Напевно, скажений!

Бідна Бетсі страшенно злякалася і побігла. З жаху вона, звичайно, не помічала нічого під своїми ногами і, скочивши ногою у вибоїну, упала. На її черевичку з'явилася глибока подряпина, яку вже не можна буде виправити:

— Ой, Фредді, як тобі не соромно! Це зовсім не скажений собака, це просто Катон, який і мухи не скривдить.

— Ой, Бетсі, хіба ж я знав, що ти впадеш? Мені тільки хотілося, щоб ти пробіглася трішки. Шкода, що ти забилася, вибач мою дурість. Чи можеш мені пробачити?

— Постараюся, — сказала Бетсі, роблячи велике зусилля, щоб проковтнути образу, і тихенько, глибоко зітхаючи, сказала: «Два!».

У школі Фредді й далі поводився вкрай неспокійно. Спочатку він узяв у сестри олівець і загубив його; потім, саме в ту хвилину, коли вона встала, щоб підійти до своїх друзів, пустун витягнув ногу, як тільки міг, і Бетсі спіткнулася об неї та впала під загальний сміх, через що дуже знітилася. Брат, звичайно, почав доводити, що він «не навмисне» і що, мовляв, йому «її дуже шкода». Хіба ж він винен, що у нього такі довгі ноги? Він так намагався сховати їх під стіл. Що ж йому робити, коли вони там не вміщаються? Йому так прикро через цей випадок.

Терпляча маленька Бетсі мусила вибачити ще раз. Протягом усього ранку вона перетерпіла від Фредді ще дві-три образи, про які було б занадто довго розповідати.

Коли закінчилися уроки й діти зібралися йти додому, Бетсі сумно зауважила, що погода змінилася і полив дощ як з відра. Однак Фредді позичив у когось парасольку, розкрив її і, узявши за руку сестричку, хоробро пішов уперед.

— Обережніше! — закричала Бетсі. — Ти так гойдаєш парасолькою, що з неї тече прямо мені на кофту.

— Сподіваюся, що не помреш від декількох дощових крапель, — заперечив Фредді.

Удома бідна дівчинка з болем побачила, що парасолька полиняла і гарненька рожева кофта була зовсім зіпсована брудними смугами.

— О, це вже занадто! — зізнався Фредді. — Слово честі, Бетсі, я ж не навмисне! Якби ти знала, як мені тебе шкода, то певно, вибачила б мені.

— Я тобі вибачаю, — сказала Бетсі напружуючись. Потім взялася щось рахувати на пальцях і нарешті, зітхаючи, промовила: «Сім!».

— Що ти цілий день рахуєш? — запитав її брат із цікавістю. Вона нічого не відповіла й весело побігла обідати, повторюючи подумки: «Сім разів!». О, як це було важко і як радісно, що більше прощати не потрібно. А їй просто не витримати більше! Після обіду дітям потрібно було готувати уроки на наступний день.

— Ох-ох-ох! — позіхнув Фредді. — Перед тим як візьмуся за це важке правило, яке мені так набридло, заведемо один раз музичну скриньку, яку подарував тобі дядечко. Нехай вона нам пограє!

Оченята Бетсі заблищали. Дівчинка піддалася спокусі й вибігла з кімнати. Незабаром вона повернулася зі своїм скарбом і з величезною обережністю почала заводити музичну скриньку позолоченим ключиком. Однак лукавий Фредді непомітно для неї вставив трісочку в тендітний механізм, і, коли дівчинка приготувалася слухати, чудова скринька залишилася безмовною.

— Що це означає?! — збліднувши, закричала Бетсі.

— Не бійся! — заперечив Фредді поважно. — Я надзвичайно вмілий чарівник, і якщо тільки ти дозволиш мені доторкнутися до твоєї скриньки, то відразу залунає музика.

Бетсі тремтячими руками простягнула йому скриньку. Хлопчик сміливо сунув туди пальці, але мабуть, занадто поквапився. Тендітні пружини лопнули, зі скриньки пролунав тріск — і все замовкло. Фредді, як облитий водою, дивився на справу своїх рук.

— Люба Бетсі, — сказав він нарешті зі щирим каяттям, — але ж вона зовсім зіпсована. Чи вибачиш ти мені колись?

— Ні! — закричала Бетсі, тупнувши ногою. — Я не хочу, а втім, і не треба більше прощати: це вже восьмий раз. Бідна моя маленька скринька! Ти це навмисне зробив, злий хлопчиську! Зараз же побіжу до твоєї кімнати й порву твого паперового змія, зіпсую все, що потрапить на очі!

Страждаючи через скоєне, Фредді навіть не наважився зупинити сестру. Вона вся у сльозах, із розпашілими щоками побігла коридором і зненацька наткнулася на дядечка.

— Це що таке?! — вигукнув він.

Але перед тим як дядечко встиг висловити своє здивування, Бетсі вже сказала йому про свою образу. Коли вона закінчила, запитав її:

— Отож, Бетсі, ти вважаєш, що тепер маєш повне право сердитися?

— Так! — із хвилюванням сказала дівчинка. — Так, я маю на це повне право! Я пробачила його рівно сім разів. Це вже восьмий.

— То ти, виходить, не знаєш, як іншого разу Господь сказав апостолу Петру, що треба прощати братові сім разів і ще сімдесят разів по сім?

— Сім та ще сімдесят разів по сім! Але ти, мабуть, не знаєш, дядечку, як це важко, усе прощати й прощати? — сказала зі сльозами Бетсі.

— Ну ні, мені здається, що трішки знаю, — сказав дядечко, усміхаючись. — Учні Христові зрозуміли, як це над-

звичайно важко, бо як почули цю заповідь, то вигукнули в один голос: «Господи! Примнож нашу віру!».

— Так, моя маленька Бетсі, — додав він уголос, — це важко, але ми всі повинні намагатися не рахувати, скільки разів прощаємо. Зрозуміло, що сімдесят разів по сім — це й означає — прощати завжди.

— Ні, ні, цього я ніяк не можу! — ридуючи сказала дівчинка й уперто відвернулася від припишклого Фредді, що з'явився на порозі.

— Я тобі подарую мою нову книжку з подорожами, Бетсі! Збиратиму гроші, доки не куплю тобі нову музичну скриньку! — вигукнув він зі сльозами.

Але вона не слухала його.

— Ну добре, — сказав дядько, — нехай буде по-твоєму. Тільки раджу тобі не читати більше «Отче наш».

— Це чому ж? — запитала Бетсі з подивом.

— Та ти ж тільки подумай, як ти скажеш Богу: «І прости нам борги наші, як і ми прощаємо боржникам нашим», тобто прости мене, Господи, як я прощаю Фредді.

Бетсі почервоніла наче рак. Із хвилину вона роздумувала, потім закричала, що не може обійтися без «Отче наш», повернулася до розкаяного грішника й кинулася в його обійми, заливаючись гарячими сльозми.

Із тієї пори пустун Фредді почав ставитися до своєї маленької сестрички набагато ніжніше й уважніше. І якщо ви запитаете його: «Скільки разів Бетсі прощає тобі тепер? Як і раніше, сім разів?» — то ви побачите, як його славні, чесні очі туманяться сльозми, і він відповість вам:

— Бетсі така добра, що не рахує більше, і я не смію рахувати. Я і без підрахунків певен, що вона прощає мені всі сімдесят разів по сім.

Запитання:

1. Які характеристики Фредді ми бачимо на початку оповідання?
2. Чи були пояснення хлопчика чистими й щирими?
3. Як дядечко зумів переконати Бетсі?
4. Які зміни відбулися з Фредді?
5. Чому в житті часто трапляється така поведінка, як у Фредді? А з вами чи вашими близькими бувало щось схоже?
6. Що спонукає людину прощати «сімдесят разів по сім»?

Інтелект-спринт

Підтвердьте або спростуйте думку, обов'язково обґрунтовуючи свою позицію.

1. Прощення полегшує і прикрашає наше життя.
2. Образа й непростення руйнують внутрішній світ людини.
3. Є вчинки, які не можна пробачити.
4. Прощати сімдесят разів по сім означає нескінченне прощення.
5. Пробачити — це не означає махнути рукою та не звертати уваги.
6. Уміти прощати — це духовний подвиг, бо вимагає великої любові, внутрішнього зусилля і сили волі.

Учимося аналізувати

Якими, на вашу думку, можуть бути наслідки гніву та прощення? Заповніть таблицю.

Наслідки гніву	Наслідки прощення
Грубощі	Злагода

Продовжте історію

Після уроку фізкультури діти повернулися до класу. Останнім зайшов Микитка. Він трішки запізнився. Перепросивши вчителя, підійшов до парти. Його речі були роз-

кидані. Незважаючи на початок уроку, хлопець накричав на сусіда по парті, обізвав однокласницю, яка заступилася, нагрубив учителю...

Що робити далі сусідів по парті, однокласниці, учителю, щоб не потурати гніву й водночас не відповідати злом за зло?

Школа чеснот

Дві сестри посварилися. Коли молодша почула, що старша потрапила до лікарні, її почало гризти сумління. Вирішила вона відвідати сестру й помиритися з нею. Старша сестра лежала в ліжку бліда і суворим, але слабким голосом сказала: «Лікарі кажуть, що я дуже хвора. Якщо помру, то пам'ятай, що я тобі пробачила. Але якщо вдасться одужати, то знай, що між нами все залишиться, як і було».

Запитання. Як ви вважаєте, чи прощення старшої сестри справжнє? Поясніть свою думку.

Учимося прощати

Розподіліть наведені слова у дві колонки так, щоб зліва були ті, що про людину, яка не хоче прощати іншим, а справа — ті, що характеризують людину, готову пробачити.

Розчарована, добра, щаслива, стурбована, прагне до примирення, нещасна, задоволена, похмура, весела, делікатна, спокійна, життєрадісна, пригнічена, вільна, мстива, підозрілива, сердита, доброзичлива, чуйна.

Людина, яка тримає образу	Людина, яка готова пробачити

Хочу перепросити

У зошиті запишіть ті слова, за допомогою яких можна попросити прощення.

Отже, прощення — це внутрішня зміна стану людини з ворожнечі на любов. Якщо людина, яка погано вчинила, через це сумує, бажає прощення, то вона намагається виправити зло, яке

скоїла. Прощаючи її, ми даємо можливість виправитися, повернутися до добра. Треба вчитися пробачати одне одному. Не варто чекати, щоб хтось прийшов і попросив прощення, намагаймося самі зробити перший крок. Не носімо в собі образи. Пригадайте, що ви відчуваєте, коли ображені? А коли примиритися? Після примирення на душі стає спокійно й радісно. Прощення відновлює стосунки людини з друзями, родиною, суспільством і є проявом істинної любові до ближнього.

Проектне завдання

Розшукайте та наведіть приклади прощення з літератури, засобів масової інформації, повсякденного життя та особистого досвіду.

15–16. Що таке егоїзм і жертовність?

Пропоную гру. На основі знань та уявлень, які ви маєте, спробуйте зобразити егоїзм і жертовність за допомогою характерного для кожного з понять символу.

Самостійно виберіть той вислів, який, на вашу думку, найбільше підходить до визначення понять «егоїзм» та «жертвність».

Бернард Шоу (1856–1950),

ірландський драматург:

«Адже я лише всього й хочу, щоб усе завжди було по-моєму».

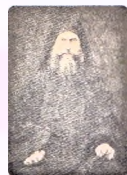
Оскар Вайлд (1854–1900),

ірландський письменник:

«Егоїзм — це не означає жити так, як хочеш, це вимога до інших жити так, як ви цього хочете.»

Симеон Афонський (1866–1938), чернець:

«Справжня любов починається тоді, коли заради неї ти віддаси все, що маєш».

Мати Тереза (1910–1997), черниця:

«Люди бувають нерозумними, нелогічними та егоїстичними; усе одно прощайте їх».

Індіра Ганді (1917–1984),

індійська політикиня:

«Любов ніколи не претендує; завжди дає».

Мілан Кундера (нар. 1929),

чесько-французький письменник:

«Любити означає віддати одне одному все».

Ліна Костенко (нар. 1930),

сучасна українська поетеса:

«Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом».

Словник понять і термінів

Егоїзм — зосередженість лише на власній особі, зацікавленість лише своїми справами без належної щирої уваги до інших людей.

Жертовність — здатність людини безкорисливо віддавати щось особисте заради блага іншої людини чи якоїсь справи.

Друзі, прочитайте життєву історію.

А серце тобі нічого не наказало?

Андрійко прийшов зі школи й побачив заплакану матір. Він поклав книжки й сів за стіл. Чекає обіду.

— А тата відвезли до лікарні, — каже мати. — Занедужав батько.

Вона чекала, що син занепокоїться, стривожиться. Та син був незворушний, спокійний. Мати широко розплющеними очима дивилася на Андрійка.

— А нам завтра до лісу йти, — каже Андрійко. — Завтра ж неділя... Учителька наказала, щоб усі прийшли до школи о сьомій годині ранку.

— Ну й куди ж ти підеш завтра?

— До лісу... Як наказала вчителька.

— А серце тобі нічого не наказало? — спитала мати.

Василь Сухомлинський

Запитання:

А. Що саме повинно було наказати Андрійкові серце?

Б. Чому серце хлопчика мовчало?

В. Що говорило ваше серце в подібних ситуаціях?

ТОПінформація

Що таке жертовність і як вона пов'язана з подоланням егоїзму?

Ми не раз бачили, як людину, в якої горе, підтримували інші, виявляли жертовність, не дуже замислюючись у цю мить над власними потребами. З поняттям жертовності ми звикли пов'язувати виняткові подвиги, учинки, коли хтось віддає власне життя задля блага близьких чи людства загалом. Однак жертовність — це не лише героїчна поведінка в складних обставинах. Вона потрібна щоденно.

Жертвність — це добровільне віддавання себе, власного «я» іншому. Вона не має нічого спільного з самоприпущенням чи самозапереченням і здатна збагачувати, надихати й животворити. Жертвність — найвища форма любові, яка може проявлятися в подружніх і родинних стосунках, у дружбі, у праці — скрізь, де людина щира та самовіддана.

Жертовність — абсолютна протилежність егоїзму, зосередженості на власному «я». Дуже часто в нас борються ці два стани. Наш егоїзм здатен проявлятися в щоденних, часто непомітних дрібницях, та від цього його руйнівна сила не зменшується. Щоб не втрачати людяності, треба постійно проявляти жертовність щодо рідних, друзів і навіть ворогів.

Жертовністю ми засвідчуємо, що наш ближній — цінний для нас. А коли допомагаємо людям, вони обов'язково це помічають і прагнуть відповісти на нашу любов.

Коли ж наша жертовність не взаємна, не треба засмучуватися. Адже любити та бути милосердними важливо насамперед для нас самих.

Інтелект-забіг

Доберіть синоніми

Які із запропонованих слів, на вашу думку, характеризують поняття «жертовність», а які — «егоїзм»?

Героїзм, самолюбство, себелюбство, подвижництво, самозречення, самомилування, самозакоханість, самохвальство, любов, байдужість, самовіддача, зарозумілість.

Глибина розуміння

З'єднайте початок фрази ліворуч з її закінченням праворуч так, щоб найкраще зрозуміти думку.

1. Любов і піклування	співрозмовника.
2. Небажання і невміння	потреб і проблем інших.
3. Егоїст завжди шукає	поступатися.
4. Не слухає	своїєї вигоди й використовує інших.
5. Не уважний до	лише про себе.
6. У розмові любить	бути в центрі будь-якої бесіди.
7. У своїх проблемах прагне	прощати.
8. Має бажання	звинувачувати оточення.
9. Не вміє	маніпулювати людьми.

Дерево жертвності

Намалюйте в зошиті стовбур дерева сім'ї та прикрасьте його з одного боку гілками, на яких написано, чим жертвують для вас рідні. Потім з другого зобразіть гілки, які визначають, чим жертвуєте для рідних ви. Порахуйте, з якого боку гілок у дерева більше, та обговоріть чому.

Складники жертвного милосердя

Розподіліть прояви жертвності у дві колонки: у ліву — справи милосердя щодо тіла людини (фізичні), у праву — щодо її душі (духовні).

Нагодувати голодного; напоїти спраглого; повернути іншого з поганого шляху на добрий; навчити вірі та добру того, хто їх не знає; подати ближньому добру вчасну пораду; провідати хворого; утішити й розважити засмученого; прийняти подорожнього; зодягнути біженця; доглядати за хворим або немичним; прощати тим, хто вас образив; молитися за нужденного; не відповідати злом на зло.

Справи милосердя для тіла	Справи милосердя для душі
Допомогти втомленому	Підтримати розгубленого

Бліцзавдання. Додайте поняття, яких не вистачає в кластері «Милосердя».

Вища наука

...

Чеснота

Милосердя

Найкраще
мистецтво

...

...

...

...

Ознака людини

...

Артзавдання. Розгляньте картину голандського художника XVI ст. Пітера Брейгеля Молодшого «Милосердя» і назвіть справи жертвовного милосердя, які на ній зображено.

Склянка молока

Одного разу бідний хлопчик, який продавав товари від дверей до дверей, щоб сплатити за своє навчання в школі, зголоднівши, виявив у себе лише один гривеник, що залишився. Він вирішив попросити їжі в наступному будинку. Проте розгубився, коли красива молода жінка відчинила двері, і замість їжі він попросив склянку води. Вона подумала, що хлопчик голодний, та принесла йому велику склянку молока. Він пив поволі, а потім запитав: «Скільки я вам винен?». «Ти не винен мені нічого, — відповіла вона, — мати вчила нас ніколи не брати плату за позику!». Хлопчик сказав: «Я дякую вам від усього серця». А коли залишав цей будинок, то не тільки став фізично сильніший, його віра в Бога й у людей також зміцнилася.

З роками ця молода жінка важко захворіла. Місцеві лікарі були розгублені. Урешті-решт вони направили її до великого міста й покликали фахівців, щоб обстежили рідкісну хворобу. Лікар Говард Келлі був запрошений для консультації, а коли почув назву містечка, звідки жінка приїхала, дивне світло наповнило його очі. Раптом він піднявся і пішов коридором до палати, щоб побачити хвору. Упізнав її відразу. Повертаючись у кабінет після консультації, вирішив зробити все можливе, щоб урятувати їй життя. Із цього дня приділяв особливу увагу її лікуванню. Після довгої боротьби за життя була перемога. Лікар Келлі попросив працівників офісу передати йому кінцевий рахунок для схвалення оплати. Він подивився на нього, а потім написав щось у верхньому куточку аркуша.

Жінка боялася побачити свій рахунок, оскільки була впевнена, що їй потрібно буде все подальше життя працювати для оплати лікування. Нарешті вона подивилася на рахунок і побачила напис, зроблений на ньому. Вона прочитала слова, скріплені підписом лікаря Говарда Келлі: «Рахунок повністю сплачений одною склянкою молока». Сльози радості наповнили її очі, жінка радісно молилася від щирого серця: «Спасибі, Боже, що Твоя любов вилилася через людські серця і руки».

Запитання:

- А. Чи йдеться в історії про жертовність?
- Б. Уявіть собі, чим би закінчилася ця історія, якби обидва герої проявили егоїзм замість жертовності?
- В. Розпитайте своїх близьких, чи траплялися з ними такі випадки?

1. Чи передбачає жертвність нагороду у відповідь?
2. Чи варто людині вчитися жертвності й чому?
3. Як ви думаєте, чи кожна людина здатна на жертвність?
4. Пригадайте факти з історії, літератури, власного досвіду, коли люди жертвували чимось заради певних ідей, подій тощо.
5. Чим ви могли б пожертвувати заради й заради чого (кого)?

Два стани душі: жертва й жертвність. Що спільного та в чому різниця?

Один корінь, але яка величезна різниця.

Жертва — це про рабське мислення і злиденну душу: мені, моє, для мене. Усе навколо мене: нещасної, недолюбленої, самотньої, ображеної, обділеної, усім незадоволеної людини, але такої, яка чітко знає, чого їй бракує. **Жертва** не здатна побачити доброти й бути вдячною, але претендує на особливі привілеї, і знову для себе.

Жертвність починається з внутрішньої свободи й багатства душі: кому можу допомогти; заради чого більшого я маю щось зробити; у мене завжди є те, що потрібно іншим.

Жертвні люди завжди щасливі, навіть якщо мають труднощі. Вони можуть самі терпіти потребу, але шукають нагоди бути потрібними іншим. **Жертви** не змінюють світ, вони завжди нещасні та незадоволені. Світ роблять кращим багаті душею та жертвні. **Жертвна** душа завжди насичена.

Запитання:

1. Як ви розумієте останній вислів?
2. У чому полягає різниця між жертвою та жертвністю?
3. Яке щастя може дати людині жертвність?

Проектне завдання

Прочитайте план саморозвитку. Чи погоджуєтеся ви з його пунктами? Чи хочете щось викреслити? Щось доповнити? Допрацюйте план.

План

- Проаналізую зміст своїх розмов з іншими людьми (скільки уваги приділяю в цих розмовах собі, власній думці, позиції тощо, а скільки співрозмовникові, як часто вживаю слово «я»).
- Навчаюсь приборкувати свої незадоволення та образи.
- Складу список того, що ще можу зробити для своїх рідних.

17. Який вплив мають любов і ненависть на життя людини?

Нова зустріч — нові ситуації, нові відкриття, нові завдання і нові рішення. Від зустрічі до зустрічі й під час самого спілкування ми неодмінно прагнемо бути кращими, виявляти свою приязнь до того, хто поруч, і впродовж усього життя вчимося любити.

Любов — це найперша та найважливіша людська чеснота. Як же прекрасно, коли людина розуміє, що любов — це не тільки чеснота. Це сама сутність життя.

Бліцзавдання. Ланцюжком дайте відповідь на запитання: кого ти любиш? хто тебе любить? Обговоріть почуте.

Об'єднайтеся в дві групи, кожна група обговорює своє питання.

Перша група. Для чого людині потрібна любов?

Друга група. На кого / що може бути спрямована любов?

Ваші роздуми, проілюстровані прикладами із життя або літературних джерел, довели, що і краса, і моральність виникають тоді, коли є любов. Людина, яка любить, ніколи не чинить аморально чи некрасиво.

Словник понять і термінів

Любов — сильне почуття прихильності або духовного потягу до когось чи чогось (до Творця, рідних, ближніх, Батьківщини, природи тощо).

Ненависть — негативне ставлення до когось чи чогось, якому властиві гнів, ворожість, огида, бажання завдати фізичного або морального болю, заподіяти шкоду.

Ненависть — протилежність любові, яка може реалізовуватися через активні дії щодо іншого (сварка, бійка) або непрямим шляхом — ігнорування, постійна критика.

Прочитайте вислови про любов, виберіть той, який подобається вам найбільше. Поясніть свій вибір.

Григорій Сковорода (1722–1794),
український філософ:

*«Любов виникає з любові; коли хочу,
щоб мене любили, я сам перший люблю».*

Стендаль (1783–1842), французький письменник:

*«У світі почуттів є лише один закон —
ощасливити того, кого любиш».*

Франсуа де Ларошфуко (1613–1680),
французький письменник:

*«Люди, яких ми любимо, більш владні над нашою
душею, ніж ми самі».*

Віктор Гюго (1802–1885),
французький письменник:

*«Найбільше щастя в житті —
це впевненість, що тебе люблять».*

Емілі Дікінсон (1830–1886),

американська поетеса:

«Кохання — це все. І це все, що ми знаємо про нього».

Леся Українка (1871–1913),

українська письменниця:

*«Хто зрікся всього, а себе не зрікся,
не любить той».*

Мати Тереза (1910–1997), черниця:

«Якщо ти осуджуєш людей, ти не маєш часу любити їх».

Репортерська сумка

Підготуйте запитання до поданої інформації. Об'єднайтесь у дві групи. Перша запитує другу й навпаки.

Уявлення людей про любов — різні. Дуже часто її як почуття ставлять в один ряд із прив'язаністю чи пристрастю. Однак любов — це насамперед велике бажання приносити радість, користь і добро іншому. Це стан, у якому людина щаслива, коли може бути поруч із близькими й допомагати їм. Любити — означає думати не тільки про себе й свої бажання, бути жертковним, готовим віддати все краще ближньому, жити заради нього.

Кожен мусульманин проголосить, що його віра — це релігія любові. «Найголовніше в житті — це любити», — мовить християнин, який хоч раз прочитав Новий Завіт. Те саме може сказати юдей, який читав Тору. Так уважає і дівчина, яка читає глянцеві журнали, де постійно тільки й пишуть про любов — упереміш із дістами, модою та скандалами із життя знаменитостей. Слово «любов» трапляється в жіночих романах і анотаціях до кінофільмів. На нього натякає майже кожна реклама: ми бачимо, наприклад, як щаслива пара відчуває прилив любові після покупки останньої моделі мобільного телефона.

Еней, головний герой поеми античного автора Вергілія, покидаючи охоплену вогнем Трою і тримаючи за руку сина, ніс на плечах ще й старого німецького батька. Цей літературний персонаж — утілення тієї любові, утрачаючи яку, люди перестають бути людьми.

Навчитися любити — означає навчитися віддавати. Мудреця запитали: «Що таке любов?». «Це те, — відповів він, — що збільшується завдяки добру й зменшується від не-

справедливості». Чим сильніша любов, тим вона безкорисніша, добріша. Вона не вимагає неодмінно взаємності.

Взаємна ж любов — найвище щастя для людини. У взаємній любові ми ніби відмовляємося від себе, але водночас нічого не втрачаємо, а тільки виграємо. Духовно багата людина любить не того, хто для неї багато робить, а того, для кого багато робить вона.

Прочитайте притчу та оповідання і визначте, хто з героїв справся на почуття любові, а хто — ні.

Рахунок

Якось увечері, коли мама поралася на кухні, до неї підійшов одинадцятирічний син з аркушем паперу в руках. Набравши офіційного вигляду, хлопчик подав його мамі. Витерши руки об фартух, мама почала читати: «Рахунок за мою працю: за підмітання двору — 5 доларів, за прибирання у своїй кімнаті — 10 доларів, догляд за сестричкою (тричі) — 15 доларів, за отримання найвищої оцінки — 5 доларів, за винесення сміття щовечора — 7 доларів. Разом: 42 долари». Закінчивши читати, мама ніжно глянула на сина, взяла ручку й на зворотному боці написала: «За те, що носила тебе в животі 9 місяців, — 0, за всі ночі, які провела біля твого ліжечка, коли ти хворів, — 0, за всі

ті години, коли заспокоювала й бавила тебе, щоб ти не сумував, — 0, за всі ті сльози, що витирала з твоїх очей, — 0, за всі сніданки, обіди, вечері й бутерброди в школу, — 0, за все життя, яке присвячую тобі кожен день, — 0. Разом: 0». Закінчивши писати, мама, посміхаючись, віддала написане синові. Хлопчик прочитав, і дві величезні сльози потекли по його щоках, він перегорнув аркуш і на своєму рахунку написав: «Оплачено любов'ю матері», потім обійняв маму за шию, притулився, ховаючи обличчя... Коли в особистих і родинних стосунках починають зводити рахунки, усе закінчується, бо любов безкорислива й не піддається розрахункам.

Бруно Ферреро

Посиротів

Юрко прийшов до школи з рогаткою. До уроків було ще чимало часу. Він сів під кущем бузку й став дивитися на горобців, що весело цвірінькали, стрибаючи з гілки на гілку.

Ураз усі птахи знялися і кудись полетіли. Залишився один. Він цвірінькав тихо й ласкаво. Потім став дзьобиком чистити пір'ячко. Юрко націлився з рогатки й пустив у нього камінець. Хлопцеві стало страшно:

— Невже це я зробив? — подумав він.

Тут відчув, як хтось поклав йому руку на плече. Панас Іванович відхилив бузкову гілку — і Юрко побачив на ній горобине гніздо. З нього виглядало п'ятеро пташенят. Голі, безпомічні, вони жалібно пищали, роззявляли дзьобики.

— Вони тепер лишилися без матері, — тихо сказав Панас Іванович. — А якби з твоєю мамою хтось таке вчинив...

Юрко стояв блідий і мовчазний.

— Ну що ж, іди на урок, — зітхнув Панас Іванович. — Допомогти цим бідолашкам ніхто вже не зможе...

Уночі Юрко майже зовсім не спав. Йому ввижались пташенятка, що роззявили дзьобики й жалібно пищали, гукаючи матусю.

Василь Сухомлинський

Погодьтеся або спростуйте думку, аргументуючи свою позицію.

- Любов оспівувалася завжди в усіх народів як найкрасивіше й найсильніше почуття.
- Любов творить чудеса, змінюючи й ушляхетнюючи людину.
- Любов надихає на сильні й красиві вчинки.
- Любов різна за силою та якістю.
- Любов буває на словах і в справах.
- Любов завжди діяльна, якщо вона не підтверджується справами, вона — мертва.
- Любов наповнює людину особливою радістю, дарує особливе щастя.

Інтелект-квест

Без любові все — ніщо

Закінчіть речення, добираючи слова з довідки.

Обов'язок без любові робить людину...

Справедливість без любові робить людину...

Правда без любові робить людину...

Виховання без любові робить людину...

Розум без любові робить людину...

Привітність без любові робить людину...

Влада без любові робить людину...

Чесць без любові робить людину...

Багатство без любові робить людину...

Віра без любові робить людину...

Слова для довідки: хитрою, жорстокою, лицемірною, тираном, лукавою, критиканом, дратівливою, зарозумілою, фанатичною, жадібною, надмірно вимогливою.

Які наслідки любові та ненависті? Заповніть таблицю відповідями на це запитання. Обговоріть їх у загальному колі.

Наслідки почуття любові	Наслідки почуття ненависті
Зростання довіри й упевненості	Зростання гніву й бажання помсти

Щоб зберегти любов і не посіяти паростків ненависті в стосунках, психологи рекомендують дотримуватися певних правил і не вживати заборонених фраз. Чи згодні ви з цим? Чи можете щось додати до переліку?

Заборонені фрази:

- Я тисячу разів тобі говорив / говорила, що...
- Скільки разів треба повторювати...
- Про що ти тільки думаєш...
- Невже тобі важко запам'ятати, що...
- Невже ти не бачиш (тобі незрозуміло), що...
- Ти став / стала таким / такою нудним / нудною...
- Усі люди як люди, а ти...
- Я так і знав / знала, що ти...
- Якщо ти коли-небудь..., то я...

Продовжте думку

Любов починається з...

Любов асоціюється в мене з...

Любов народжується в серці людини, коли...

Любові не відчуває той, хто...

Любов неможлива без...

Любов має як наслідок те, що...

Медіазавдання

Перегляньте відео за QR-кодом та визначте, що саме допомогло головній героїні подолати ненависть.

Проектне завдання

Запропонуйте вправу «Продовжте думку» своїм батькам, рідним. Порівняйте їхні відповіді з власними. Зробіть висновок.

Навчальне видання

ЖУКОВСЬКИЙ Василь Миколайович

СІДАНІЧ Ірина Леонідівна

РОГОВА Олена Георгіївна

ГРИЩУК Дмитро Геннадійович

ГУБЕНЯ Ірина Іванівна

ЛАХМАН Наталія Миколаївна

МУДРИК Лілія Євгенівна

ЧЕРЕПОВА Інна Вікторівна

ДУХОВНІ І МОРАЛЬНІ ОСНОВИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Навчальний посібник для 5 класу
зкладів загальної середньої освіти

Зображення використовуються згідно
з ліцензією Shutterstock / FOTODOM UKRAINE

Підп. до друку 24.05.2023. Формат 70×100/16. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,1. Наклад 5000 пр. Зам. 606071.

Оригінал-макет навчального посібника підготовлено
ТОВ «Літера ЛТД»

Україна, 03057, м. Київ, вул. Нестерова, 3, оф. 508.
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 6901 від 10.09.2019 р.

Віддруковано у ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції, серія ДК № 6115, від 29.03.2018.
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12, тел. +38 044 332-84-73.

ДУХОВНІ І МОРАЛЬНІ ОСНОВИ в житті людини

Жуковський В. М., Сіданіч І. Л., Рогова О. Г., Грищук Д. Г.,
Губеня І. І., Лахман Н. М., Мудрик Л. Є., Черепова І. В.

Навчальний посібник

для учнів 5 класу

«Духовні і моральні основи в житті людини»
розкриває зміст духовності і моралі,
розвиває пізнавальний та емоційний інтерес
учнів до вивчення курсу, пояснює особливості
цінностей духовної і моральної поведінки
особистості в сім'ї, класі, громаді, державі,
природі та формує відповідні духовні
і моральні компетентності.

ISBN 978-966-945-377-8

9 789669 453778